Birinci Baskı: Haziran 1980

SOSYALİST MÜCADELE DEFTERLERİ DİZİSİ

Diziyi hazırlayan ve dizi sorumlusu: Tevfik Koçak

Eleştiri Yayınevi: Bab-ı Ali Cad. No. 16/205
Pak han, Cağaloğlu-İSTANBUL
P. K. 1165 Sirkeci

Kapak baskısı: Konuralp Matbaası

Bu yapıt ZAFER MATBAACILIK TESİSLERİNDE
dizilip basılmış ve ciltlenmiştir.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 5

TÜRKİYE NEREYE GİDİYOR? 9

Giriş 9

1. Türkiye'nin Bunalımının Uluslararası Çerçevesi 11

2. Türkiye'nin Yapısal Bunalımı 17

a) Bunalımın İktisadi Yönü 17
b) TC Devletinin Geleneksel Temellerinin Sarsılması: Siyasal Yapının Bunalımı... 23
c) Düzen Saflarındaki Alternatifler 27

TÜRKİYE'de SÜREKLİ DEVRİM (ve ittifaklar sorunu) 37

Türkiye Yeni Sömürge Bir Burjuva Devletidir 37

Türkiye'de Bir Proleter Devrim Gündemdedir 39

Halk Devrimi Yanılsaması 39

Halk Cephesi Mi, Birleşik İşçi Cephesi Mi? 43

İşçi-Köylü İttifakı 45

Halk Savaşı Stratejisinin Çözümsüzlüğü... 47

EK 1: 50

Emperyalizmin Yeni Evresinin Kavranılması İçin Teorik Bir Not

EK 2: 55

1961-71 Arasında Sanayileşme Ve Sanayi

SUNUŞ

Türkiye'de sınıf mücadelesinin 60'lardan bu yana gelişmesi siyasal yapıyı felçleştirdi. Geniş yığınların farklı düzeylerde radikalleşmesi, geleneksel siyasal kurumlanır sınırlarını zorlayarak bu durumların değişmekte olan toplumsal yapıyla uyum sağlayamaz hale gelmesine yol açtı. Burjuvazinin tüm siyasal kurumlan bir çalkantıda... Ama sadece bu kurumlar mı çalkantıda olan? Bir anlamda toplumun üst yapısının bir parçasını oluşturan sosyalist hareket de derin bir çalkantı içinde.

Uzun yıllar Türkiye'deki sosyalistler Kemalizmin gölgesi altında gelişmiş, sosyalist hareket Kemalizmle Stalinizm kırması bir ideolojinin damgasını taşımıştır. Sosyalist akımlar esas olarak 12 Mart'tan itibaren teorik-politik bir bunalım içine girmiş bulunuyor. Bir yandan Kemalizm, «devrimci ordu» gibi mitler kırılırken (bugün Kemalizm ve ordu sorunlarına 12 Mart öncesindeki gibi yaklaşan sosyalist akım hemen hemen yoktur), diğer yandan Marksizmin (sosyalizm anlayışı, UKKTH, enternasyonalizm gibi) temel kavramları, bölük pörçük biçimde, yeni yeni keşfedilmeye başlanıyor; kısmi çıkışlarla Stalinizmin perdeleri aralanıyor (Birikim, VP, Rızgari). Yine aynı dönemde Troçkistler Türkiye'de seslerini duyurmaya başladı; uzun yıllar bir ihanet çizgisi ya da bir tabu olarak görülen Troçkizm bu konumunu kırıyor; yakın dönemde yayınlanan «Sürekli Devrim», «Ne Yapmalı», «İşçi Cephesi» adlı dergiler hem bu sürecin bir ifadesi hem de Troçkizmin tartışılmasını hızlandırıcı bir işlev taşıyor.

Bugün ellerindeki teorinin kısırlığı ve toplumsal gerçekliği açıklayamayan, sınıf mücadelesinin dayattığı somut sorunlara cevap getiremeyen karakteri nedeniyle sosyalist akımlar içindeki bir çok unsur bir arayış içine girebiliyor. Sosyalist akımların şemalaştırılmış, dogmalaştırılmış politik konumları, işçi hareketinin uluslararası sorunlarıyla (Örneğin SSCB, ÇHC'nin değerlendirilmesi vb.), daha önce dağarcıklarında yer almayan (ulusal sorun, bir faşist kitle hareketine karşı mücadele gibi) somut ve acil sorunlarla karşılaştıkça çatlıyor ve kopuşlar birbirini izliyor.

Kuşkusuz bu süreçte arayışların ampirizme doğru sürüklenmesine engel olmanın önemli bir koşulu uluslararası işçi hareketinin tarihsel deneyimlerinden çıkartılmış dersleri içeren ve güncel deneyimlerle zenginleşen devrimci Marksist teorinin Türkiye'ye aktarılmasıdır. Bu doğrultuda devrimci Marksist geleneğin sürekliliğini sağlayan ve çağın yeni sorunlarına yönelik olarak geliştiren Troçkist hareketin temel kazanımlarının, Stalinizmle ayrım çizgileri çekilerek iletilmesi yadsınmayacak bir öneme sahiptir; Bu yönde çeşitli yayınlarla önemli bir mesafe katedilmiştir. Ancak devrimci Marksizmin en genelleşmiş ifadeleriyle Türkçe'ye aktarılması ne kadar önemli ise de yeterli değil. Bu yaklaşımların Türkiye'ye ilişkin olarak somutlanabilmesi, Türkiye'de sınıf mücadeleleri içinde geliştirilerek üretilmesi gerekiyor.

İşte *SOSYALİST MÜCADELE DEFTERLERİ* dizisi bu yönde çabaları gün ışığına çıkarmayı amaçlıyor; günden güne tartışılmaya başlayan Troçkizmin, Türkiye'ye ilişkin yaklaşımlar düzeyinde de tartışılmasını sağlamayı amaçlıyor.

Bu amaçla, *SOSYALİST MÜCADELE DEFTERLERİ* dizisi içinde ilk elde ele almayı düşündüğümüz konular: Türkiye'nin özgün yönleri ve bunalımının irdelenmesi; sürekli devrim teorisinin Türkiye'de somutlanması; Türkiye işçi hareketinin ve sosyalist hareketin bunalımının tahlili, cephe sorununun ele alınması; Türkiye'de faşizm ve faşizme karşı mücadele: Türkiye'de burjuva demokratik hakların anlamı, demokratik mevzilerin savunusu ve geliştirilmesi; Kemalizm, Ulusal Sorun ve UKKTH gibi temel sorunlardır.

SOSYALİST MÜCADELE DEFTERLERİ'nin ilkinde| Türkiye'nin bunalımını içinde yer aldığı uluslararası çerçeve-1e birlikte ele alan *«TÜRKİYE NEREYE GİDİYOR? »* adlı

yazıyla, sürekli devrim teorisinin Türkiye'de somutlanmasına yönelik, *«TÜRKİYE'DE SÜREKLİ DEVRİM»* adlı bir ikinci yazı yer alıyor.

Elbette ki ne birinci ne de ikinci yazı ele aldıkları konuların içerikleri bakımından tek başlarına yeterli olamayacaktır. Örneğin Türkiye'nin bunalımının tahlili daha ayrıntıda işlenmedikçe, güncel tahlillerle geliştirilmedikçe anlamını çabucak yitirebilir. Keza sürekli devrim sorunu daha çok somutlanmayı gerektirmektedir; elinizdeki yazı buna yönelik genel bir ilk yaklaşım olarak ele alınmalıdır. Türkiye'de sürekli devrim sürecinin gelişme dinamikleri üç ayrı alanda ve farklı seyirlerle gelişmektedir; *demokratik mevzilerin korunması ve geliştirilmesi için* yürütülen mücadeleler, *faşizme karşı* verilen mücadeleler, *UKKTH için* mücadeleler Türkiye'de *sürekli devrimin sacayağım* oluşturmaktadır. Türkiye'de sürekli devrim sorunu ancak bu alanların tahlili ve bunlar arasındaki bağlantıların kurulması ile gereğince somutlanmış olabilecektir. Sosyalist Mücadele Defterleri dizisi bunlara ilişkin tahlilleri ileride ayrı ayrı okuyucuya sunmayı öngörmektedir.

SOSYALİST MÜCADELE DEFTERLERİ dizisi yayınlanırken esas olarak yayın programına sadık kalmaya özen göstereceğiz. Bununla birlikte bu yayın faaliyeti boyunca ortaya çıkacak gerek ulusal gerekse de uluslararası olayların değerlendirilmesine, yayınlar üzerine ortaya çıkan tartışma-eleştirilerin, Türkiye'de sınıf mücadelesinin sorunlarıyla ilgili özgün katkıların, okuyuculara yansıtılmasına olanaklar elverdiği ölçüde çaba göstermeyi yayın görevimizin bir parçası olarak görüyoruz.

SOSYALİST MÜCADELE DEFTERLERİ

Türkiye Nereye Gidiyor?

GİRİŞ

Türkiye derin bir bunalım içinde; tarihinin en ciddi bunalımını yaşıyor Türkiye... Ve bir dizi ulusal ve uluslararası etkenin karmaşık bir biçimde etkilediği bu on yıllık bunalıma bir çözüm bulamadan 80'li yıllara adım atmış bulunuyor. 80'li yıllar bu bunalımın hangi sınıflar tarafından ve ne şekilde çözüleceğini belirleyecek olan keskin sınıf mücadelelerine sahne olacaktır. Bu mücadelelerin seyri aynı zamanda uluslararası ilişkilerin en gergin noktalarına vardığı, kurulu dengelerin sarsıldığı Orta Doğu çapında uluslararası etkiler yaratacaktır.

Dünya çapında da hızlı değişimlere gebe olan 80'li yıllarda Türkiye, uluslararası durumun en önemli düğüm nok-

lalarından biri olan Orta Doğu'da emperyalizmin kilit öğesidir.

60'lı yılların sonundan itibaren Türkiye siyasal ve iktisadi hayatını sarsan bir bunalım içinde debelenmektedir. 12 Mart müdahalesi, ardarda değişen kısa ömürlü güçsüz hükümetler, enflasyon, döviz darboğazı bir yandan, işçi sınıfının, diğer çalışan yığınların ve ezilen ulusun mücadelelerinin gelişmesi diğer yandan, 70'li yılları Türkiye Cumhuriyeti tarihinde özgül bir yere oturtmaktadır.

Aynı dönem dünyada da önemli gelişmelere sahne olmuştur. Kapitalist dünya ekonomisi, savaş sonrasındaki hızlı gelişme dönemini geride bırakmış, emperyalist ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasındaki, emperyalist devletlerin kendi aralarındaki, ve ABD ile SSCB arasındaki kurulu dengeler sarsılmış, uluslararası ilişkilerde çatlaklıklar ve bir alt üst oluşlar süreci açılmıştır. Bunların yanısıra Stalinizmin uluslararası bunalımı derinleşirken aynı yıllarda devrimci Marksist hareket uluslararası alanda örgütsel ve politik düzeyde geçmişine oranla önemli bir atılımı gerçekleştirmiş, bir dizi ülkede IV. Enternasyonalin seksiyonları küçük propagandist gruplardan siyaset sahnesinin önemli öğelerine dönüşmeye başlamıştır.

Böyle bir çerçevede Türkiye Orta Doğu'da kilit bir öge olma yolunda ilerlerken, uluslararası sermaye ve Türkiye burjuvazisinin çabaları ekonominin reorganizasyonu, devlet etkinliğinin arttırılması ve siyasal istikrarın sağlanması yönünde odaklaşırken, bu çabaların hedef tahtasında yer alan Türkiye proletaryası ve ezilen ulusun temel sorunu da güçlü bir savunma cephesinin ve enternasyonalist dayanışmanın sağlanması olarak ortaya çıkmaktadır.

1. TÜRKİYE'NİN BUNALIMININ ULUSLARARASI ÇERÇEVESİ

Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu yapısal bunalım 6O'lı yılların sonunda ilk kez kendini gösterdiğinde dünya kapitalizminin İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki hızlı gelişme dönemi de sona eriyordu; kapitalizm uzun süreli bir yavaş gelişme ve durgunluk dönemine girmekteydi. Halen içinde bulunduğumuz ve 80'li yılları da kapsayacak olan bu dönem, bunalımların daha sert ve sancılı olduğu, kısmi düzelmeler olsa da savaş sonrası refahın görülemiyeceği bir dönemdir. Dünya çapında büyüme hadlerinin bir önceki dönemden açıkça ayırdedilebilecek kadar net bir biçimde düşük olacağı bir dönemdir.

Söz konusu dönemin ilk belirtileri 60'lı yılların sonunda kendisini göstermiş ve özellikle de 1974 - 75 genelleşmiş resesyonu (ekonomik gerileme) bu eğilimlerin en açık bir ifadesi olmuştur. Bu, 1927-32 ve 1937-39 bunalımlarından bu yana kapitalizmin geçirdiği en ciddi bunalımdır; tüm emperyalist ülkeleri ve azgelişmiş ülkelerin bir çoğunu etkilemiştir.

74 - 75 bunalımı bir «petrol bunalımı» ya da basit bir aşırı üretim bunalımı olarak değerlendirilemez; birbirlerini karşılıklı bir biçimde etkileyen farklı olguların bir bileşiminden oluşmaktadır. 74-75 genelleşmiş resesyonunun klasik bir aşırı üretim bunalımını içerdiği doğrudur. Ancak ona ayırdedici özelliklerini veren *böyle bir aşırı üretim bunalımının kapitalizmin uzun süreli bir durgunluk dönemine rastlaması, emperyalist metropollerdeki sınıf mücadelelerinin yükselişiyle çakışması ve kapitalist üretim ilişkilerinin, emperyalizmin ve tüm burjuva ilişkilerinin yüzyılın başlarından beri süregiden bunalımın derinleştiği bir evrede ortaya çıkmasıdır.* Genelleşmiş resesyonun bu özellikleri, 1976'nın sonunda başlayan kısmi ekonomik canlanış dönemindeki gelişmeleri de belirlemiştir.

Nitekim bunalımın sona ermesinden bu yana görülen odur ki, bunalım sonrasında kapitalizm bunalım öncesinden daha uygun sermaye birikimi koşullarına kavuşamamıştır; bunalım dönemi, üretken yatırımları kalıcı bir biçimde yeniden canlandıracak, atıl kapasiteleri yok edip kâr hadlerini kalıcı bir biçimde yükseltecek bir etki yaratamamıştır.

Öte yandan her aşırı üretim bunalımı nesnel olarak işçi sınıfına bir saldırı, bir tehdid anlamı taşırken, emperyalist burjuvazi, bu bunalıma yükselen bir mücadele çizgisiyle giren metropol işçi sınıflarına ciddi ve kalıcı bir darbe indirememiştir; 74 - 75 bunalımı, emek-sermaye arasındaki güçler dengesini hissedilir bir biçimde değiştirecek bir etki de yaratmamıştır.

Oysa her aşırı üretim bunalımı —özellikle de durgunluk dönemine rastlayan bir aşırı üretim bunalımı— kapitalist rekabeti şiddetlendirir ve dolayısıyla bir dizi yapısal değişikliği dayatır; 74-75 bunalımı da rakip sermayeler arasındaki ilişkilerin değişmesi yönünde bir etki yaratmıştır. Bu etkilerin uzantıları farklı sanayi dalları, emperyalist ülkeler ve emperyalist metropollerle azgelişmiş ülkeler arasındaki ilişkilerde bir dizi değişikliği dayatmaktadır.

Ne var ki kendini dayatan bu yapısal değişiklik zorunluluğu, uluslararası burjuvazinin karşısına İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki durumdan çok farklı bir çerçevede gelip çatmıştır: (*)

. ABD'nin kapitalist dünya üzerindeki mutlak hegemonyası kırılmıştır. Buna karşılık diğer emperyalist devletler tek tek ya da birlikte bu boşluğu dolduramamaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi güçlü, diğerlerine yardım edebilecek kapasitede bir «önder» emperyalist devlet bulunmamaktadır

. 74 - 75 bunalımı aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki hızlı büyüme ve refah döneminin sürüp gidemeyeceğini açık bir biçimde sergilemiştir. Bu durum, özellikle Batı Avrupa'da, reformist taleplerin emperyalist burjuvaziler tarafından karşılanabildiği «refah» döneminde güçlenen, sosyal demokrat ve Stalinist önderliklerin işbirlikçi politikalarının ayakları altındaki toprağın kaymasını hızlandırmıştır. Bunun yanısıra, Stalinizmin uluslararası bunalımının derinleşmesi (Avrupa KP'lerinin SBKP ile olan mesafelerini açmaları, ÇHC ile SSCB arasındaki çatışmanın keskinleşmesi, SSCB ve Doğu Avrupa'da muhalefetlerin gelişmesi, Vietnam-Kam-

(*) Bilindiği gibi İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında da emperyalist dünya ekonomisi içinde bir dizi yapısal değişiklik gerçekleşmiştir; yeni-sömürgecilik ilişkilerinin yaygınlaşması da bunların ifadelerinden biridir.

boçya çatışması, vb.) ve özellikle emperyalist ülkelerdeki yeni işçi kuşaklarının ve çeşitli ezilen kesimlerin mücadelelerinin yükselmesi bu süreci ivmelendiren etkenlerdir. Bunun bir sonucu olarak, emperyalist metropellerin bir çoğunda işçi hareketi içinde devrimci akımlar kök salabilmekte, ve geleneksel işçi önderliklerine alternatif odakların oluşması yönünde dinamikler gelişmektedir. Nitekim son yıllarda devrimci Marksist hareketin gelişmesi bunun göstergelerinden biridir.

Bu koşullarda, zaten işçi sınıfına ciddi ve kalıcı bir darbe indirememiş olan sermayenin, bunalımın dayattığı önlemleri işçi sınıfına sert çatışmalar olmaksızın kabul ettiremeyeceği görülmektedir. Nitekim 70'li yıllarda emperyalist metropollerde görülen önemli grevler ve kitlesel mücadeleler (örneğin son olarak İngiltere'deki metal işçilerinin grevi, İtalya'daki grevler dizisi, İsveç'teki genel grev ve ABD'de uzun yıllardır görülmeyen işçi mücadelelerinin yeniden baş göstermesi) bunun göstergeleridir.

. Sömürgeciliğin son kaleleri ardarda yıkılmaktadır (Özellikle Afrika'da ve kimi Latin Amerika ülkelerinde); emperyalizm Hindiçin'de önemli bir darbe almış ve gerilemiştir. Bunların yanısıra yeni-sömürgeciliğin bir dizi azgelişmiş ülkede yarattığı sınırlı ama önemli sanayileşme, emperyalizm açısından çelişkili meyvelerini vermektedir. (Bkz. Ek 1) Bir yandan söz konusu ülkelerde yerli burjuvaziler siyasal planda görece bağımsızlıklarını arttırmakta (özellikle bunalım koşullarında), diğer yandan da (esas önemli olan) nicel olarak güçlü bir proletarya bu ülkelerdeki sınıf mücadelelerinde ağırlığını hissettirmektedir; proleter sınıf mücadelesi yöntemleri ve araçları bu ülkelerde giderek belirleyicilik kazanmaktadır.

Böylesi bir uluslararası çerçevede (*) dünya pazarının

(*) Uluslararası durumun çerçevesini tamamlamak için, kapitalist üretim ilişkilerinin yıkılmış olduğu bir dizi ülkenin gerek emperyalizm gerekse de işçi sınıfı üzerindeki etkileri de değerlendirilmelidir. Ekim devriminin ardından ikinci Dünya Savaşı sonrasında ve onu izleyen yıllarda bir dizi ülkede kapitalizm yıkılmış, bu ülkeler kapitalist dünya pazarlarından kopmuştur. Bu, emperyalist burjuvazinin hareket alanını daraltan, özellikle bunalım dönemlerinde sorunlarını derinleştiren bir nesnel etken oluşturmaktadır. Ne var ki bu olgunun çelişkili yönleri vardır. Bu ülkelerdeki egemen bürokrasilerin

yeniden düzenlenmesi, emperyalizm açısından bunalımın aşılması için gerekli koşulların oluşması, salt ekonomik süreçlerden, yalnızca çokuluslu şirketlerin ve emperyalist karar merkezlerinin etkinliklerinden değil, uluslararası planda zorlu sınıf mücadelelerinden geçecektir.

Yapısal bunalımın ağırlığı, içinde bulunduğumuz uzun süreli durgunluk dönemi, bir çok emperyalist metropoldeki işçi sınıfının mücadeleciliği, kapitalist üretim ilişkilerinin ve burjuva toplumsal ilişkilerinin bunalımının derinliği kavrandığında, uluslararası burjuvazinin dünya işçi sınıfına ağır darbeler indirmeksizin kısa sürede bunalımına köklü bir çözüm sağlayamayacağı görülebilir. Bu durum göstermektedir ki, 80'li yıllarda emperyalist metropollerde burjuvazi ekonomide kısmi düzelmeler sağlasa, işçi sınıfını kısmi yenilgilere uğratsa bile uzun süreli bir sosyo-politik bunalımdan kurtulamayacaktır. Bu durum devrimci patlamaların ve devrim-öncesi durumların ortaya çıkması olasılıklarını içinde taşımaktadır.

Emperyalist burjuvazinin içinde bulunduğu bu durumun azgelişmiş ülkelere yansıması ise çok daha şiddetli olmaktadır. Nitekim Latin Amerika'da. (Nikaragua, San Salvador, Peru, vb.), Afrika'da (Angola, Mozambik, Zimbabwe, Etyopya-Eritre vb.) Orta Doğu ve Uzak Doğu'da (İran, Afganistan, G. Kore, vb.) bir dizi ülkede sınıf mücadelelerinin yükselişi bunun göstergeleridir. Azgelişmiş ülkelerde yükselme eğilimi gösteren sınıf mücadeleleri aynı zamanda kurulu ulus-

---

kendi ayrıcalıklı konumlarını sürdürebilmek için giriştikleri diplomatik manevralar, emperyalist ülkelerle yürüttükleri pazarlıklar, emperyalist sermaye için dönem dönem kısmi açılım olanakları sağlayabilmektedir. Fakat esas önemlisi, bu ülkelerdeki bürokratik rejimlerin bizatihi varlıklarının ve uluslararası plandaki müdahalelerinin (Özellikle SSCB ve ÇHC'ninkiler) yarattığı etkilerdir; bu etkilerin sonuçları dünya işçi sınıfının bilincinin, eyleminin ve enternasyonalist birliğinin gelişmesinin önünde ideolojik ve fiili engeller oluşturmaktadır.

Dolayısıyla bu ülkelerin varlığı bir yanıyla emperyalist burjuvazinin konumunu güçleştirirken, diğer yanıyla da bu ülkelerde bürokratik diktatörlüklerin varlığı, emperyalizmi yıkacak olan dünya proletaryasını silahsızlandırmakta, dahası gerek kendileri gerekse de uzantıları aracılığıyla gerçekleştirdikleri ihanetlerle uluslararası işçi sınıfının mücadelesini geriletmektedir.

lararası dengeleri sarsma ve çatlaklar yaratma potansiyelini taşımaktadır; emperyalizmin ekonomik ve politik zaafları bu ülkelerde gelişen mücadelelerin de hızla uluslararası etkiler yaratma olasılığını arttırmaktadır.

Son yıllarda uluslararası planda kurulu dengelerin hızla değiştiği ve yeni değişimlerin yoğunlaştığı bölgelerden biri de Türkiye'nin bir parçası olduğu Orta Doğu'dur.

Gerçi Orta Doğu uzun süredir uluslararası konjonktürün en önemli odaklarından biridir ama son yıllar bir kaç açıdan bu bölgenin önemini arttırmıştır:

. Emperyalist ülkeler açısından ciddi bir sorun oluşturan petrol zamlarıyla birlikte hızlanan bir süreç içinde Arap ülkelerinde biriken görece özerk mali sermaye, emperyalizm için sürprizli dinamikler yaratmaya başlamıştır; bölgedeki bir dizi devlet edilgen konumlarından giderek sıyrılıp dünya siyaset sahnesinde görece özerk roller üstlenmeye başlamışlardır. Bunun sonucu olarak Orta Doğu devletleri üzerinde gerek ABD'nin gerekse de SSCB'nin dolaysız nüfuz olanakları giderek daralmaktadır.

. Bu koşullarda Orta Doğu'da salt bir askeri odak olarak tecrit olmuş İsrail atma oynamanın, ABD'nin bölge üzerinde denetim sağlama çabaları açısından yetersiz kaldığı, Yomm Kippur savaşından Camp David'e varan süreç içinde açık seçik ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz İsrail ABD'nin Orta Doğu'daki en güvenilir dostu olma konumunu korumaktadır, ancak bu, ABD'nin bölgedeki konumunu güvence akına alacak bir öge olmaktan uzaklaşmıştır.

. Nihayet Irak ve Suriye'nin SSCB ile mesafelerinin açılması ve bu devletlerin de görece bağımsız bir konuma doğru ilerlemeleri bir yandan, ABD'nin Orta Doğu'daki jandarması İran şahlığının yerini Humeyni'nin bonapartist rejimine bırakması diğer yandan, Orta Doğu'daki güçler ilişkisini alt üst etmiştir.

Bu çerçevede ABD'nin bölge üzerindeki nüfuzunu askeri ve diplomatik yollarla sağlama imkanlarının daralması, bu ülkelerin kapitalist dünya pazarıyla bütünleştirilmesinde yeni-sömürgecilik yöntemlerini ve yeni eklemleniş biçim ve dolayımlarını zorunlu kılmaktadır.

Bölgedeki bu yönelişler içerisinde Türkiye, kendi bunalımının da yarattığı dürtülerle önemli bir konuma doğru iler-

temektedir. Dahası alt yapısı, sınai potansiyeli, görece yetişkin iş gücü, bölgedeki diğer ülkelerle kıyaslandığında görece güçlü (bunalımına rağmen) devlet aygıtıyla, NATO ve AET ile bağlantıları ve jeopolitik konumuyla Türkiye nesnel olarak *emperyalizmin Orta Doğu'daki kilit öğesidir.*

2. TÜRKİYE'NİN YAPISAL BUNALIMI

İşte Türkiye, tarihinin en ciddi yapısal bunalımı ile böylesine bir dönemde karşı karşıya gelmiştir. Türkiye'nin ciddi ve derin bir bunalım yaşadığı egemen sınıfların çeşitli kesimlerinden, solun tüm kesimlerine kadar hemen hemen herkes tarafından dile getirilmektedir. Devrimcilere düşen, bu bunalımın Türkiye'nin evriminde yatan yapısal köklerini açığa çıkarmak ve bunların ışığında işçi sınıfının önündeki sorunları saptamaktır.

İlk elde vurgulanması gereken Türkiye'nin bunalımının emperyalizmin bunalımının basit bir yansıması olmadığıdır; kuşkusuz bunun izlerini taşımaktadır, hatta burjuvazi için bunalımdan çıkış yollarını belirleyen son tahlilde kapitalizmin uluslararası durumu olacaktır. Bununla birlikte Türkiye'nin içinde bulunduğu bunalım, esas olarak ülkenin özgün evriminden kaynaklanan iki ayrı bunalımın (iktisadi ve siyasi) uluslararası kapitalizmin içinden geçmekte olduğu gerilimli donemde birbiriyle çakışmasından ve birbirlerini derinleştirmesinden oluşmaktadır.

a. Bunalımın İktisadi Yönü

Azgelişmiş ülkeler içerisinde «gelişmişler» arasında yer alan bugünkü Türkiye ekonomisi, 1923-46 yılları arasında M. Kemal ve «Milli Şef»in bonapartist rejimleri sırasında sağlanan ilkel ulusal sermaye birikimi ve DP'nin gerçekleştirdiği temel alt yapı yatırımları üzerinde 60'lı yıllarda gelişen hızlı bir bağımlı sanayileşme sürecinin ürünüdür. (bkz. Ek-2)

Türkiye ekonomisi 60'11 yılları tüketirken aynı zamanda bu dönemin «hızlı sanayileşmesi ve kalkınması» da tatlı bir

anıya dönüşmekteydi. 1970 yılı 60'larda izlenen sanayi stratejisi için alarm zillerinin çaldığı yıl oldu (*). Türkiye'nin içinde bulunduğu bunalımın iktisadi çerçevesi 1960'larda hızlanan ve 1970'e gelindiğinde ilk tıkanıklığını yaşayan bu hızlı sanayileşme süreciyle belirlenmiştir. Özetle, iç pazara ve tüketime yönelik bir ithal ikamesi amacı güden ve esas olarak iç kaynaklara dayanan bu bağımlı sanayileşme süreci 70'li yılların ikinci yarısında nihai sınırlarına ulaşmıştır. Bugün olağanüstü bir dış açık, döviz yetersizliği, sanayinin ihtiyaç duyduğu girdilerin ithalatındaki güçlükler ve enflasyon biçiminde ortaya çıkan darboğaz bu daha derin yapısal bunalımın sadece dış görünüşüdür, sonucudur. Bu sürecin işlemez hale gelişi üç noktada açılabilir:

. İlk olarak, tarım-sanayi-emperyalizm arasındaki ilişkiye bakalım. Sanayi büyük ölçüde yerli sermayeye dayanmaktadır; buna karşılık üretimini büyük kısmı ithal malı olan makine, hammadde ve yarı-mamul madde sayesinde yürütebilmektedir; bu ithalatı tarımsal ürün ihracatı ile karşılamaktan başka yol bulunmamıştır. Bu ilişki içinde 65 - 71 yılları arasında ithalat ihracattan iki misli daha fazla artmıştır. Üstelik burada, tarımsal üretimin sanayinin yönelişine bağlı olarak sınai ürünlere kayması nedeniyle tahıl üretimi yetersiz kalmış, bu açık ithalat yoluyla kapatılmıştır. Böylece mevcut ilişkiler içinde kapatılamayan, aksine giderek büyüyen bir dış ticaret açığı sorunu doğmuştur. İlk zamanlarda dış yardımlarla kapatılmaya çalışılan bu açık, özellikle ABD'nin dış yardımlarının giderek azalması ile önemli bir bunalım doğurmuştur: Demirel hükümeti 12 Mart öncesinde bu açığı SSCB ile ticari ilişkileri geliştirmek suretiyle kapatma yollarını aramaya başlamıştır. Söz konusu ilişkilerin bu konumu giderek sanayi ürünlerinin ihracı yollarının aranmasını ve bu yönde eğilimlerin doğmasını da etkilemiştir.

Özetle, 6O'lı yıllardaki sanayileşme modeli görünüşte önemli bir iktisadi kalkınmayı sağlamışsa da bu yolla ortaya çıkan sanayi bir «döviz yutucusu» haline gelmiştir. Bu, mo-

---

(*) Daha önceki dönemde ortalama % 7 civarındaki kalkınma hızı % 5. 5'e düşmüştür; dış ticaret açığının ihracata oranı 9 yıllık dönem ortalamasını yarı yarıya aşarak % 61'e çıkmıştır; keza imalat sanayi stokları 1969'dakinin iki katından fazla artmıştır.

delin çıkmaza girişine yol açan birinci etkendir.

. İkinci olarak da sanayinin iç tüketime yönelik olmasına değinmek gerekiyor. İç tüketime yönelik bir sanayinin kendini yeniden üretebilmesi için iç pazarı genişletebilmesi ya da yeterli bir talebi hazır bulması gerekir. Oysa sanayinin yöneldiği iç pazarın bu sanayii doyuramıyacağı açıktır. Üstelik, tarımsal kesimin büyük bir bölümü pazara bağlanmamıştır.

Nitekim sanayinin bir çok kesimi için 70'lere varıldığında iç pazarın sınırlarına ulaşıldığı ya da bazı kesimler için pazarın doymasının 1975'e doğru gerçekleştiği görülebilir; kuşkusuz bu, artık iç pazarda sanayi ürünlerine olan talep artmayacaktır anlamına gelmez, ancak artık çok sınırlı artışların olacağı bir gerçektir. Bu aynı zamanda sanayinin gelişmesi önünde başlıca bir açmazı oluşturmaktadır.

. Üçüncü olarak da büyük ölçüde DP döneminde gerçekleştirilen ve 10 yıl boyunca önemli eklemelere gerek duyulmaksızın kullanılan alt yapının artık yetersiz hale gelmeğe başladığını vurgulamak gerekiyor. 60'11 yıllar nasıl mevcut alt yapı üzerinde büyük ölçüde bu alana kaynak ayırmaya gerek kalmaksızın yaşanmışsa, 70'li yıllarda da tam aksine artık bu alana büyük ölçüde kaynak ayırma zorunluluğu kendini göstermiştir. Bu bağlamda özellikle elektrik enerjisi sorunu oldukça kritik bir duruma girmiştir. Son yıllarda DPT'nin bu soruna ilişkin raporlarının karamsarlığı durumun ciddiliğini göstermektedir.

Tüm bu olgular kuşkusuz en gelişmiş biçimlerini 1970'lerin başında almamışlardır. Yalnız çok açık bir gerçek var ki 60'ların sonuyla 70'lerin başında kendini gösteren bunalım, mevcut modelin değişme zorunluluğunun ilk ve kesin habercisi olmuştur. Bu olgudan kalkarak Türkiye'nin iktisadi bunalımının doğrusal bir çizgide derinleştiği ve kesintisiz olarak geliştiği sonucu çıkarılmamalıdır. 74-75'teki uluslararası genelleşmiş resesyon sırasında Türkiye'nin özgün konumu buna çarpıcı bir örnektir. 74 - 75 bunalımı hemen hemen tüm dünyayı sararken, Türkiye ekonomisi aynı dönemde bir göreli canlanış yaşamıştır (*). Ancak bu kısa sürmüş, Kıbrıs Savaşı'nın (gerek savaş maliyetleri gerekse de Amerikan ambargosunun etkilerinin yanında bu maceranın Türk burjuvazisine sağladığı yararlar gölgede kalmıştır) ve kaçınılmaz hale gelen

petrol zamlarının hızlandırıcı etkisiyle bunalım daha büyük boyutlarda yeniden gündeme gelmiştir. Ama bu kez uluslararası durum Türkiye burjuvazisine bunalımdan çıkış yollarının yönünü daha açık bir biçimde ortaya koymuştur.

Artık adını koyalım, bugün Türkiye'de sancıları çekilen yalnızca 60'larda izlenen sanayileşme modelinin tükenişi değildir; buna paralel olarak kendini dayatan uluslararası kapitalist pazarın yeniden düzenlenmesi sürecinde Türkiye'nin yeni bir role geçip geçemiyeceği sorunudur. Burada birbiriyle çakışan iki süreç söz konusudur. Bir yandan Türkiye kapitalizminin birikim modelinde kendini dayatan değişiklik zorunluluğu, yabancı sermaye yatırımlarının arttırılması ve ihracata yönelik yatırımların ağır basması yönünde bir baskı doğururken, diğer yandan da genel olarak uluslararası ilişkilerde ve sermaye dalları arasındaki ilişkilerde bir yapı değişikliği kendini emperyalizme dayatmaktadır.

Söz konusu olan, Türkiye'nin emperyalizmle olan ilişkilerinin değişerek emperyalist sermayenin doğrudan yatırımlarının önem kazanması ve Türkiye ekonomisinin bir bütün olarak uluslararası iş bölümünde ve emperyalist hiyerarşide yeni bir yere ulaşması sorunudur.

Bunun anlamı şudur: Türkiye'nin içinde bulunduğu bunalım burjuvazi için bir açmaz, içinden çıkılması mümkün olmayan bir durum değildir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, yeni-sömürgecilik ilişkilerinin gelişmesi ile birlikte bir çok azgelişmiş ülke burjuvazisi emperyalist hiyerarşide bir üst kademeye sıçrama olanakları bulmuşlardır (Brezilya, G. Kore, Taiwan gibi). Türkiye gibi sanayi potansiyeli, vasıflı işgücü ve teknik eleman kapasitesi, jeopolitik konumu açısından önemli avantajlara sahip bir azgelişmiş ülkenin burjuvazisi için de bu mümkündür.

Bu süreçte Türkiye burjuvazisinin bunalımını aşmada te-

(*) Bu durumun özgün nedenlerinin başlıcaları:

a) 12 Mart döneminde gerçek işçi ücretlerine indirilen darbe, çalışanların örgütlenme sürecinin parçalanması (işçi-memur ayrımının pekiştirilmesi ve sonuçları, vb.),
b) önemli ölçüde işçi dövizinin girişi,
c) petrol fiyatlarının dünya piyasasındaki artışa rağmen iç sübvansiyonlarla düşük tutulmasıdır.

mel sorunu emperyalizmin kısıtlayıcı etkileri olmayacaktır. Çünkü emperyalizmin belirleyici yönü (özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni-sömürgecilik ilişkileri içinde) azgelişmiş ülkelerin sanayileşmelerini engellemesi değil, kendi iç çelişkilerinin bir ürünü olarak, (sermaye ihracı vb. yollarla) kapitalist üretim ilişkilerinin dünya ölçeğinde yaygınlaştırması ve bu ülkeleri dünya kapitalist pazarına hiyerarşik bir biçimde bütünleştirmesidir. Bu nedenledir ki, emperyalist karar merkezlerinin (IMF, Dünya Bankası vb.) önerileri ile Türkiye burjuvazisinin özlemleri çakışmaktadır: yatırımların ve sanayinin çalışanların insani ihtiyaçlarına göre değil dünya pazarının kâr saikiyle belirlenen çıkarlarına göre yönlendirilmesi, ve bunalımın yükünün işçi sınıfı ve ezilen kesimlerin sırtına yüklenmesi...

Burjuvazi için bunalımı içinden çıkılmaz hale getirebilecek belirleyici etken işçi sınıfı ve ezilen kesimlerin sermayenin projelerine boyun eğmemesi ve proletaryanın bağımsız sınıf politikası temellerinde güçlü bir müdahalesidir. Ne var ki burjuvazinin içinde bulunduğu bunalım böyle bir müdahale için uygun bir nesnel zemin oluşturmasına rağmen, bu müdahalenin öznel koşulları (proletaryanın bilinci, örgütlenmesi vb.) henüz olgunlaşmış durumda değildir.

Bununla birlikte, proletaryanın bu konumuna rağmen, nesnel koşulların burjuvaziye bunalımdan sancısız bir çıkış yolu sunduğunu sanmak hatalı olur. Uluslararası konjonktürle Türkiye'nin bunalımı arasındaki etkileşim oldukça çelişkili bir karakter taşımaktadır. Gerçi uluslararası emperyalist zincirdeki kopmalar, hızlı değişimler, ve emperyalizmin bunalımının yarattığı dinamikler Türkiye burjuvazisine emperyalist hiyerarşide bir sıçrama olanağı sunmakta, Türkiye'nin bunalımı da bu yönde dürtüler üretmektedir. Ama bunun için gerekli uluslararası ortam henüz bütünüyle oluşmuş değildir; üstelik Türkiye burjuvazisinin bunalımını aşmada ihtiyaç duyduğu dış dürtü (doğrudan yabancı sermaye yatırımları) gerek emperyalizmin içinde bulunduğu durum, gerekse de Türkiye'de devletin bürokratik biçimlenişinin ve mevzuatın yabancı sermayeyi itici yönleri nedeniyle henüz yeterli değildir.

Bütün bunların ötesinde, Türkiye burjuvazisinin karşısında, bunalımı aşma yönünde önemli bir tıkanıklık, aşılması zorunlu bir engel bulunmaktadır; bu, iktisadi bunalımın ya-

nısıra gelişen siyasal bunalımın atlatılması, «siyasal istikrarın sağlanmasıdır. Burjuvazi açısından siyasal bunalımın aşılması tüm gelişmeleri etkileyecek bir koşul niteliği taşımaktadır.

b. TC Devletinin Geleneksel Temellerinin Sarsılması: Siyasal Yapının Bunalımı

İktisadi bunalım ve uluslararası konjonktürdeki gelişmelerin Türkiye'nin siyasal yapısında belirli dönüşümleri gerektireceği açıktır. Bu dönüşümler sadece iç politikada değil, uluslararası siyasal ilişkilerde de yeni yönelişleri içerecektir. Ne var ki siyasal yapının bunalımı, iktisadi bunalımın siyasal platforma yansımasıyla, bu platforma dayattığı önlemlerle de sınırlı değildir; bunun da ötesinde, kuruluşundan bu yana TC devletinin dayandığı geleneksel temellerin 70'li yıllarda bir çözülme, felçleşme sürecine girmeleriyle kendini gösteren *yapısal bir bunalımdır* söz konusu olan.

Siyasa! Bunalımın Yapısal Karakteri

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası kapitalist hiyerarşinin alt basamaklarında bulunan çoğu azgelişmiş ülkenin belki de en ortak yönü sürekli bir siyasal bunalım içinde olmalarıdır. Emperyalist sermayenin farklı çıkarlara sahip kesimleriyle bu ülke hakim sınıflarının çeşitli fraksiyonları arasında çelişkili ittifaklar, bir bütün olarak hakim sınıflar blokunun toplumu yönetmedeki cılızlığı, toplum üzerinde güçlü bir siyasal hegemonya kuramamaları; buna karşılık güçlü baskı kurumlarıyla devletin dönem dönem toplumun temel sınıflarından bağımsızlaşma imkanlarının varlığı; bütün bunların ürünü olarak işçi sınıfının bu ülkelerde asgari ekonomik ve demokratik talepler uğruna yönelttiği mücadelelerin dahi düzene karşı kitlesel patlamalara dönüşmesi, yeni sömürgecilik altında önemli bir nicel boyut kazanan işçi sınıfının diğer ezilen kesimlerle birlikte cılız mülk sahibi sınıflara karşı güçlü bir blok oluşturabilme potansiyeli gibi etkenler, bu ülkelerde hükümetlerin olduğu kadar siyasi rejimlerin de süreklilikten yoksun, istikrarsız bir karakter taşımasına yol açmaktadır.

Ne var ki TC devletinin kuruluşundan bu yana geçen döneme kabaca bakıldığında ilk göze çarpan siyasal yapının

uzun süre ciddi bir sarsıntı geçirmemiş oluşudur. Dahası, benzeri ülkelerle kıyaslanmaycak kadar sınırlı (parlamenter seçim sisteminin yerini almayan) iki askeri müdahaleye rağmen, bu dönemde güçlü ve etkin bir işlerliğe sahip kuramlarıyla TC devleti, toplumu sınırlı burjuva parlamenter sistem çerçevesinde görece istikrarla yönetebilmiştir.

Bu istikrarın temel nedenleri Türkiye'nin özgünlüğünde yatmaktadır:

Birincisi, Türkiye Cumhuriyeti bir sömürgeleşme sürecinden değil, güçlü bir imparatorluğun çöküşünden doğmuştur. Dolayısıyla TC daha kuruluşundan itibaren güçlü ve merkezileşmiş bir devlet geleneğini devralmış ve bu gelenek içerisinde yetişmiş kadrolar «yeni» devlet aygıtının kuruluşunda baş rolü oynamışlardır.

İkincisi, kuruluş yıllarında (hatta 1946 ya kadar) temel sınıfların karşılıklı güçsüzlüğünün ürünü olarak ortaya çıkan bonapartist bir rejimin varlığı devletin biçimlenişini belirlemiştir. Bu olgu hakim sınıflar arasındaki güçler ilişkisini belirleyici bir yön de taşımış, hakim sınıflar bonapartist diktatörlüğün gölgesi altında birbiriyle uyumlu bir ittifak içinde gelişmiştir.

Bunlara, devletin kuruluş sürecinde, (özellikle bunun bir «anti-emperyalist kurtuluş savaşı» görünümü taşıdığı hatırlanmalıdır) işçi sınıfının ve ezilen kesimlerin bağımsız bir siyasal etken olarak yer almamış oluşu; ve bu konumlarını Cumhuriyetin yerleşme döneminde de esas olarak korumuş olması da eklenmelidir. Bu olgu siyasal arenanın uzunca bir süre (hiç değilse 60'11 yıllara kadar) işçi sınıfına kapalı, mülk sahibi sınıfların rahatlıkla at oynattığı bir alan olmasına yol açmıştır.

Bu tarihsel çerçevede oluşan TC devleti üç temel ayak üzerine oturmuştur:

Osmanlıdan devralınan güçlü bir askeri-bürokratik aygıt;

Hakim sınıflar arasındaki uzlaşma için bir zemin oluşturan ve bunlar arasındaki ittifakın cisimleştiği parlamento;

«Milli kurtuluşçu» bir kılıf altında sunulan, güçlü devlet geleneğinin mirasçısı ve Kürtlerin bastırılması ye ezilmesiyle belirlenen bir milliyetçi ideoloji.

Türkiye'deki parlamenter işleyişin sürekliliğini olduğu

kadar sınırlarını da işte bu gelenek ve geleneği yaşatan tarihsel koşullar çerçevesinde ele almak gerekir.

Tarihsel olarak parlamenter burjuva demokrasisi ve burjuva demokratik özgürlükler kapitalizmin dolaysız bir ürünü değildir; bunların burjuva toplumunun bir parçası haline gelişi, işçi sınıfının mücadelesiyle elde ettiği kazanımların ve mevzilerin damgasını taşır (örneğin genel oy hakkı bile burjuvazinin bir armağanı değil, işçi sınıfının bir kazanımıdır.)

Oysa Türkiye'de burjuva parlamenter kurumlar ve bunların sınırlı demokratik işleyişi işçi sınıfının mücadelesinin bir ürünü değildir; tersine bunlar işçi sınıfının siyasal mücadeleciliğinin ve devrimci geleneğinin yokluğu üzerine yapılanmıştır. Hakim sınıfların karşılıklı ekonomik ve politik ilişkilerini bir uzlaşma zemini olarak dengede tutabilen, bir ideolojik ve baskı aygıtı olarak uzun süre ciddi bir sarsıntı geçirmeksizin varlığım koruyabilen bu siyasal yapı (partileri, anayasal kurumlan, parlamentosu, ordusu, vb.), *oluşumunu belirleyen koşulların değişmesiyle (yani hakim sınıflar arasındaki çelişkilerin artması, kitle radikalizasyonunun yükselmesi, sınıfsal kutuplaşmaların keskinleşmesi) değişen koşullara ayak uyduramayan hantal bir bürokratik aygıt haline gelmiştir.*

TC Devletinin parlamenter yapısının 70'li yıllarda içine girdiği bunalım, iktisadi bunalımın koşullandırdığı bir çerçevede, hakim sınıfların toplumu eski ilişkiler ve kurumlar bütünü içinde yönetememesinden kaynaklanmakta ve siyasal aygıt ve kurumların eski işlevlerini yerine getirememesinde kendini göstermektedir. Bugün söz konusu olan, burjuva devletinin toplumu eski ilişkiler içerisinde yönetemez hale gelmesiyle, kitlelerin mevcut kurumlar içerisinde massedilemeyen ve bunların dışına taşma eğilimi taşıyan mücadeleciliğinin oluşturduğu basıncın karşılıklı etkileşim içinde bir çözümsüzlüğe doğru ilerlemesidir.

Esas olarak baskı temelinde yükselen, işçi sınıfının devrimci geleneğinin sınırlılığı, sosyalist hareketin zayıflığı ve ezilen ulusun dağınıklığı, perspektifsizliği üzerinde şekillenen TC Devleti, 60'11 yılların sonundan itibaren «ideolojik kapasitesini» olduğu kadar siyasal yapısını da zorlayan bir toplumsal basınçla karşı karşıya kalmıştır.

6O'lı yıllara kadar burjuva alternatiflerinin bir manevra alanı olarak siyasal yapıya eklenen «halk», bu yıllarda (hem

61 anayasasının sağladığı kısmi açılımların yardımıyla hem de kapitalizmin gelişmesinin bir ürünü olarak) sınıfsal temellerde bir kutuplaşma ve hareketlilik içerisine girmiştir. Aydınların ana sınıflar arasında saflaşma sürecine girmesi, işçi sınıfının sendikal temellerde örgütlenmesini hızlandırması, üniversitelerde gelişen siyasal hareketlilik, çeşitli toplum kesimlerinin meslek odalarında ve kitle örgütlerinde örgütlenip mesleki talepler çerçevesinde siyasal platforma sıçraması vb. gelişmeler, devletin sınırlarını ve kapasitesini zorlayan etkenler haline gelmişlerdir. 12 Mart baskı döneminin bu gelişmeleri tümüyle yok edemeyişi, söz konusu hareketliliğin arızi olmadığını, devletin geleneksel işleyişi içinde eritilemediği gibi salt baskı ile de yok edilemeyeceğini göstermiştir.

Gerçekten de 12 Mart öncesindeki toplumsal hareketlenme 73'ten sonra büyüyerek gelişmesini sürdürmüştür.

Bugün bir yanda işçi sınıfı ve ezilen kesimler (siyasal örgütlülükleri ile değilse bile) günlük sınıf mücadelelerindeki nesnel ağırlıklarıyla; bir yanda sosyalistler, yoğun devlet baskıları ve faşist terör karşısında dağınık güçlerine rağmen yok olmayan ve gelişmesi durmayan bir direniş odağı oluşturmalarıyla; diğer yandan da ezilen ulus, kendi içsel dinamiği ve İran'daki gelişmelerin etkisiyle, siyasal arenayı hakim sınıflar için yakıcı bir hale getirmektedirler. Kuşkusuz toplumdaki bu gelişmelerin barındırdığı bilinç düzeyi ve talepler burjuva ideolojisinin etkisinden bütünüyle sıyrılmış değildir; doğrudan burjuva devletini karşılarına alan, alternatif bir iktidar odağı yaratıcı karakterleri yoktur. Bununla birlikte bu gelişmelerin burjuvazi için bir tehlike haline gelmesi esas olarak devletin bunları ne tümüyle ezebilecek ne de massedilebilecek durumda bulunmasıdır, bir anlamda felçleşmiş olmasıdır. Bu felçleşme *bir yandan siyasal hayatın devletin denetleyebildiği alanın dışına doğru genişlemesi, yeni ve düzen açısından tehlikeli dinamikler taşıyan unsurların bu hayata dahil olması, bir yandan da geleneksel siyasal kurumların ve burjuvazinin siyasal temsilcilerinin vb. kendilerini yeni koşullara otomatik bir biçimde uyarlıyamamalarından kaynaklanmaktadır;* bu olgular zaten hantal bir karaktere sahip olan devlet aygıtını daha da hantallaştırmıştır.

Toplumdaki hareketlenme siyasal anlamda merkezi bir örgütlenmeye sahip değilse ve bir iktidar alternatifi oluştur-

muyorsa da oldukça geniş bir alanda cisimleşmektedir, (Üniversite ve liseler, odalar, sendikalar ve mahalleler). Bu da sadece devletin bu alanları fiilen denetim altına alamamasına değil, *toplumdaki muhalefetin devlet içerisinde de yeşermesine, onu bir sarmaşık gibi sarmasına neden olmaktadır;* bu süreçte devletin gerek baskı aygıtları gerekse de ideolojik ve idari kurumlan bir çalkantıya girmiş ve bu kuramlarda emir-kumanda ilişkisinde çatlamalar baş göstermiştir. Polis örgütü içinde siyasal kutuplaşmalar, öğretmenlerin, özellikle de liseli öğrencilerin politikleşmesi, devlet memurlarının hükümetlerin ardarda değişmesinin ve bunun getirdiği sürgün vb. uygulamaların etkisiyle kutuplaşması, yargı organları ile yürütme arasındaki uyumsuzlukların keskinleşmesi gibi gelişmeler devlet aygıtının işlevlerini yerine getirmesinde fiili engellere dönüşmektedir. Devlet aygıtı, kuruluşunu belirleyen koşulların hızla değişmesine ayak uyduramamasının ve denetim alanının dışına taşan toplumsal olaylar tarafından kuşatılmasının çözümsüzlüğü içindedir. Anayasa değişikliği istekleri bu çözümsüzlüğün bir ifadesini oluşturmaktadır.

Kuşkusuz bu çözümsüzlük aynı zamanda bunalıma çözüm yolu sunma durumunda olan burjuva alternatiflerinin ve kurumlarının da çözümsüzlüğüdür. Çünkü her ne kadar burjuva devletinin siyasal kurumlan hakim sınıflar arasındaki uzlaşma ve ittifakın zemini olarak ortaya çıkmışsa da, burjuvazi istediğinde sökülüp takılabilecek bir portatif sahne değildir. Tersine bu kurumların kendilerine özgü bir dinamikleri ve görece özerk bir karakterleri vardır. Bu nedenledir ki burjuvazi açısından kendini dayatan zorunluluklar karşısında, siyasi yapı otomatik bir biçimde kendini bunlara uyarlayamamaktadır. Çeşitli düzeylerdeki bürokratlar, siyasi partileri oluşturan unsurlar vb. yerleşmiş alışkanlıklarından, geleneksel oy tabanlarıyla bağlarından dolayı ancak uzunca bir süreç içinde böyle bir duruma uyarlanabilmektedirler. Dolayısıyla her halükarda bir geçiş süreci zorunludur; bu da siyasal bunalımın bir hamlede bir takım tedbirlerle aşılamayacağı anlamına gelmektedir. Nitekim son on yılın gelişmeleri bunu göstermektedir. Burjuvazi için sorun siyasal kurumların özellikle de partilerin bu süreci en çabuk ve sancısız biçimde aşıp aşamayacağı noktasında toplanmaktadır.

Burjuvazi açısından siyasal bunalımın aşılmasının önce-

likli bir sorun oluşturduğunu, hatta iktisadi bunalımın çözümü için bir önkoşul niteliği taşıdığını söylemiştik; gerçekten de burjuvazi için bu siyasal bunalımın aşılması acil bir önem taşımaktadır, çünkü devletin toplumu yönetmedeki ideolojik ve aygıtsal araçlarının felçleşmesi burjuvazinin toplum üzerindeki hegemonyasını olanaksızlaştırmakta, hareket alanını sınırlamaktadır. Ne var ki iki bunalım arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu ve bunların birbirlerinin çözümünü güçleştirici etkiler yarattığı da gözden kaçırılmamalıdır. Siyasal bunalım, iktisadi bunalımın (ve bunu aşmak için alınan önlemlerin) yol açtığı toplumsal gerilim ve huzursuzluklarla da şiddetlenmekte böylece iktisadi bunalımın aşılması için zorunlu siyasal ortamın oluşması sürekli olarak ertelenmektedir. Öte yandan siyasi istikrarın sağlanamaması dış yardım ve yabancı sermayenin girişini engelleyen bir etken oluşturmaktadır.

c. Düzen Saflarındaki Alternatifler

Türkiye'nin içinde bulunduğu bunalım kendini gösterdiğinden beri, düzen saflarında, özellikle siyasal partiler düzeyinde, bunu aşma yollarının belirlenmesine yönelik çalkantılı bir süreç yaşanmaktadır. Bu süreçte burjuvazinin egemenliğini sürdürme yolundaki alternatifler giderek iki ana kutupta toparlanma yolundadır. Cumhuriyet tariflinde görülmemiş bir hızla hükümetlerin ardarda değişmesi, burjuva politikacılarının hızlı bir trafik içinde saf değiştirmeleri, tüm bunlar burjuvazinin siyasal temsilcilerinin kendilerini yeni koşullara uyarlama sürecinin ifadeleridir.

Bu süreçte siyasal alternatiflerin tercih edilmesinde temel rolü farklı burjuva alternatiflerinin iktisadi bunalıma getirdikleri çözüm önerilerinin oynadığını sanmak hatalı olur. Aksine gerek emperyalizmin içinde bulunduğu konjonktürel durum, gerekse de Türkiyenin iktisadi bunalımı bu çözüm yollarının sınırını çizmektedir. Nitekim gerek emperyalist karar merkezlerinin gerekse de burjuvazinin yerli temsilcilerinin önerdikleri reçeteler ana hatlarıyla çakışmaktadır.

Bu nedenledir ki temel siyasal alternatifler arasındaki tercihlerin belirlendiği alan ekonomi olmayacaktır. Tersine bu süreçte çeşitli burjuva alternatiflerinin *işçi sınıfı ve ezilen kesimlere yönelik politikaları* ayırdedici rol oynayacak, bu po-

litikaların sınıflar arasındaki mevcut güçler dengesine uygun olup olmayışı da siyasi rejimin dayanıklılığının ölçütü olacaktır.

Bugün burjuvazi ihtiyaç duyduğu yeni sermaye birikimi ve sanayileşme modeline geçebilmek, emperyalist hiyerarşide yeni bir yere ulaşabilmek için işçi sınıfının ekonomik mücadelesini eritmek, toplumsal muhalefetin çeşitli öğelerini birbirinden ayırmak, tecrit etmek zorundadır. Bunun için de, ya bu muhalefetin tümüyle bastırılması, ya da söz konusu reorganizasyon planını baltalamayacak türden örgütlenme ve «mücadele» yöntemleriyle sınırlanması gerekmektedir.

Burjuvazi için birinci çıkış yolunu devlet içindeki tüm bağlantılarıyla MHP, yani faşist alternatif temsil etmektedir. Diğeri ise, parlamenter işleyişte kendini gösteren tıkanıklığın yine meşruiyet zemini üzerinde aşılması yolunda polisin, ordunun ve yürütmenin etkinliğinin arttırılmasıyla belirlenen otoriter bir burjuva parlamentarizmi olarak somutlanmaktadır. Bu, doğal olarak burjuvazinin en önemli parlamenter cihazları olan AP ve CHP'nin somutlama yarışında oldukları alternatiftir (MHP dışındaki tüm burjuva partileri son tahlilde bu zemin üzerinde yer almaktadırlar).

Bir de Türkiye'de siyasal sürecin her tıkanıklık anında gerek düzen saflarında gerekse de sol çevrelerde hemen akla gelen «ordu müdahalesi» alternatifi vardır. Ancak bu sanal bir alternatiftir; bugün ister bir temenni isterse de bir tehlike işareti olarak ifade edilsin, ordudan böyle bir müdahale beklemek mevcut bunalımı kavramamak demektir. Bunalım kendini ilk kez gösterdiğinde gerçekleşen 12 Mart müdahalesi *ordunun bağımsız bir siyasal etken olarak müdahale yeteneksizliğinin* açık bir kanıtı olmuştur. Ordu doğrudan siyasal iktidara el koyamamış, parlamentoyu feshedememiş, kısa sürede parlamenter işleyişe yerini bırakarak kışlasına ve güvenlik işlerini sağlama görevine dönmüştür. Bugün böyle bir müdahalenin mümkün olamayacağı görülmektedir. 12 Mart muhtırasının bir karikatürü bile olamayan «mektup» bunun bir ifadesidir. Generaller siyasal partilere tavsiyelerle yetinmektedirler.

Günümüz koşullarında ordunun siyasal süreçteki rolü iki temel alternatife tabidir. Somutlarsak; ya sıkıyönetimin ilanından beri olduğu gibi bir iç güvenlik kuruluşu olarak (par-

lamento tarafından belirlenen siyasal iktidarın yanı sıra) giderek kurumlaşan bir sıkıyönetim çerçevesinde düzenin günlük işleyişlerini güvence altına almak (bankaları beklemek, mitingleri dağıtmak, vb.) ya da MHP'nin faşist diktatörlük stratejisinde aktif bir vurucu güç olarak rol almak... Kuşkusuz her üst yapı kurumu gibi ordunun görece özerk bir karakteri, dolayısıyla bağımsız hareket etme olasılıkları vardır (Türk ordusunun tarihsel özellikleri buna uygun bir zemin de yaratmaktadır) ve özellikle gerilimli bunalım anları bu olasılıkları güçlendirmektedir. Ancak temel sınıflar arasındaki güçler dengesinin bir boşluk anında, ve toplumsal dayanaktan yoksun bir biçimde gerçekleşecek bu tür bir bonapartist müdahale kof ve dayanıksız olacaktır. Dahası aktif ve bağımsız bir siyasal etken olarak faşist hareketin varlığı böyle bir askeri müdahalenin evrimini belirleyecek önemli bir etkendir. Bu türden bir askeri rejim sivil dayanaklarını kesinlikle faşist harekette bulacağından hızla faşist bir diktatörlüğe geçiş biçimlerinden birini oluşturacaktır.

Bugün burjuva toplumu çerçevesinde bunalımdan sadece iki ana çıkış yolu mevcuttur. Bunların dışında gerçekleşebilecek geniş bir olasılıklar yelpazesinden söz etmek mümkünse de bunlar ancak iki ana çıkış yoluna giden süreçte *geçiş* biçimlerini oluşturabilir. Bu nedenledir ki önümüzdeki dönemde burjuvazinin siyasal bunalımı kesin olarak çözümlenince-ye, siyasal iktidarsızlığı ve devlet aygıtının felçleşmiş konumu-ortadan kalkıncaya kadar oluşacak hükümetler, ya da bonapartist geçiş rejimleri, görünüşleri ne kadar güçlü olursa olsun dayanıksız, temelsiz ve güçsüz rejimler olacaktır.

Burjuvazinin bu iki alternatiften hangisine yöneleceğini neler belirleyecektir?

Birincisi, işçi sınıfı ve ezilen kesimlerin varolan mevzilerini koruma konusunda gösterecekleri hassaslık ve bu mevzileri genişletme konusunda verecekleri mücadelelerdeki kararlılıklarıdır.

İkincisi, varlıkları parlamenter rejimin şu ya da bu biçim altında sürmesine bağlı olan siyasal kuramların («bağımsız» yargı organları, yüksek mahkemeler vb. ve özellikle de siyasi partiler) siyasal etkinliklerini ve işlevselliklerini koruyup koruyamayacaklarıdır. Bir başka deyişle kitlelerin nezdinde geçerliliklerini tümüyle yitirip yiteremeyecekleridir (ki

bugün bu kurumlar yıpranmalarına rağmen geçerliliklerini tüketmemişlerdir).

Üçüncü ise, bağımsız bir siyasal etken olarak hem diğer burjuva kurumlarının üzerinde bir etki yaratan hem de toplumdaki hoşnutsuzlukları kısmen de olsa kendi potasında eritme perspektifini taşıyan faşist hareketin gelişme kapasitesidir.

Kuşkusuz uluslararası yönelişler ve en başta Orta Doğu'daki son gelişmeler karşısında emperyalizmin kurulu denge ilişkisinde kendini gösteren çatlaklıklar Türkiye'deki bunalıma getirilecek çözümün niteliğini ve geleceğini etkileyecektir. Bu Türkiye'deki bunalımın çözümü yolunda basınç yaratacak bir etkendir. Bununla birlikte emperyalizmin ülke içindeki ilişkileri hiçe sayarak, rejimin niteliğini doğrudan doğruya belirlemeye girişmesi (bir «CIA darbesi» vb.) uzak bir olasılıktır; emperyalizmin, Pentagon'un, CIA'nın vb. etkileri ancak *ülke içindeki güçler ilişkisi aracılığıyla* yansıyabilir Türkiye'ye. Görünüşler ne olursa olsun, bu güçler ilişkisini belirleyen sınıf mücadelesi olacaktır.

Bu süreçte, kitlelerdeki radikalleşmenin artması ve ezilen ulusun siyasal bağımsızlaşması burjuva partilerinin işlevlerini sınırlayacak bir etkendir; bu radikalleşmenin dağınık bir biçimde bir siyasal önderlikten ve somut mücadele hedeflerinden yoksun bir biçimde gelişmesi ise gerek küçük burjuvazinin çeşitli kesimlerini, gerekse de lümpen ve işsiz unsurlardan başlayarak işçi sınıfının en geri kesimlerini otorite ve düzen arayışına itecek bir ortam yaratacaktır; bu ise hem faşist hareketin henüz kentlerde sağlayamadığı kitlesel dayanağını oluşturmasına yardımcı bir etken hem de burjuvazinin tercihlerini faşist alternatife doğru yöneltmesi demek olacaktır.

öte yandan, burjuvazinin halen terk etmediği temel siyasi araçları olan AP ve CHP varlıklarını korumak kaygusuyla toplumdaki kutuplaşmaları törpülemek, bu yolda solun tecridi ve tasfiyesini (CHP içinde kısmen eritilmesini) gerçekleştirmek konusunda bir noktada birleşmektedirler. Ne var ki bu noktada faşist hareketin müdahaleleri iki parti üzerinde farklı yönlerle de olsa önemli etkiler yaratmaktadır. MHP bir yandan CHP'yi, solundan koparmağa çalışır ve onu baskı tedbir lerini arttırmağa itelerken (bu CHP'nin hükümet ettiği sıra-

dan da AP'in tabanı üzerindeki ideolojik etkisiyle bu partiyi kendi politik platformuna çekme (dolayısıyla fiilen işlevsizleştirme) yönünde bir baskı uygulamaktadır. Bu süreçte söz konusu iki ana burjuva partisi kendi kendilerini tükettikleri bir kısır döngü içinde ilerlemektedirler.

MHP'nin bir faşist diktatörlüğü gerçekleştirmek konusundaki kapasitesine gelince, bugün bu düzeyde bir kitlesel etkinliğe sahip olmadığı ve kitlesel tabanının sınırlı bir karaktere sahip olduğu görülmektedir (*). Bununla birlikte MHP gerek burjuvazinin diğer siyasal partileri üzerindeki etkinliği gerekse de ordu içindeki, devlet aygıtındaki uzantıları sayesinde, toplumsal ağırlığıyla oranlandığında görece büyük bir siyasal etkinliğe sahiptir (bu ilk MC'deki temsil oranına bakılarak görülebilir). Ancak, MHP'nin esas gücü, siyasal bunalımın devlet aygıtını felçleştirdiği bir dönemde gelişen sosyalist hareket karşısında CHP dahil hiçbir burjuva parti ve kurumunun kesinlikle bir kenara atmaya cesaret edemediği bir güvence unsuru oluşturmasından ve parlamenter rejimin olanaklarına dayanarak elde ettiği siyasi meşruluğundan gelmektedir. (Parlamenter sistem tadil edilmedikçe bu çerçevede MHP'nin ta-

---

(*) Faşist hareketin hızlı gelişiminin kökenleri Türki ye'nin esas olarak 70'li yıllarda içine girdiği siyasal bunalımda yatmaktadır. Bu demektir ki, faşist hareket, küçük burjuvaziyi mülksüzleştiren ve- çözümsüzlüğe iten, bağımsızlaştırıp maceraya sürükleyen köklü bir iktisadi bunalımdan çok, siyasal ve ideolojik kökenli etkenlerin ürünüdür. Bu nedenledir ki büyük kentlerde işçi sınıfının ağır bastığı bir kutuplaşma temelinde orta sınıflar, esas olarak CHP etrafında bir politizasyon yaşarken, MHP ancak büyük kentler dışında bir gelişme gösterebilmiş ve büyük kentlerde bir kitle tabanı kazanamamıştır.

Faşist hareketin kitle tabanı başlıca iki ayrı kesimden oluşmaktadır ve sınırlı bir niteliğe sahiptir. Bu kesimlerden biri, «Kürtçülük tehlikesi»ne karşı en duyarlı olan, şoven ideolojinin rahatlıkla körüklenebildiği Kürtlerle Türklerin iç içe yaşadığı kentlerdir (Bir yanda Elazığ, Erzincan, Maraş gibi, diğer yanda Antep, Erzurum gibi). Diğeri ise sanayileştikçe geleneksel yapıların çözüldüğü, ama ne sanayi alanında ne de tarımsal alanda yeterli bir gelişme perspektifine sahip olmayan Orta Anadolunun kimi kentlerinin küçük burjuva tabakalarıdır. Büyük kentlerde MHP'nin belirgin bir kitlesel taban kazanamamış olması, faşist kitle hareketine yerel ve sınırlı bir etkinlik alanı bırakmaktadır.

mamen tasfiyesi mümkün değildir.). Bu noktada MHP'nin bir diğer önemli avantajı da sosyalist hareketin ve işçi hareketinin zaafları ve kendisine karşı güçlü bir blok oluşturamamakta oluşlarıdır. Dolayısıyla MHP'nin gelişme kapasitesini belirleyecek olan önümüzdeki dönemde işçi sınıfının mücadele düzeyi olacaktır.

d. Mevcut Güçler Dengesi

Sınıf mücadelesinin bugünkü koşulları konusunda devrimciler açısından hiç bir yanılsamaya yer olmamalı: bunalımda burjuvazi, işçi sınıfı ve çalışan kitleler karşısında kendi çözümlerini dayatma konusunda bir avantaja sahiptir. Çünkü kontrolü henüz elinden kaçırmış değildir. Kuruluşundan bu yana hakim sınıfların tartışma ve pazarlık alanını oluşturmuş ve içinden geçtiği bunalıma rağmen *henüz iflas etmemiş* bulunan (son seçimler bunu göstermiştir) parlamentosuyla; bu parlamentoyu ayakta tutan ve henüz bütünüyle yıpranmamış AP ve CHP gibi güçlü seçim cihazlarıyla; bu partilerin içinde yer alan ve tıkanma anlarında birbirlerinin yerine geçebilecek farklı siyasal ekipleriyle, bugün dünyadaki benzerlerinin hiçbiriyle karşılaştırılamayacak bir etkinliğe ulaşmış bir faşist kitle hareketiyle ve şu anda Orta Doğu'daki en güçlü ve sarsılmamış baskı aygıtıyla burjuvazi, işçi sınıfı ve ezilen kitleler karşısında geniş bir hareket alanına sahiptir. Her ne kadar mevcut bunalım tüm bu kuramların felçleşmesi, işleyişlerinin tıkanması anlamına gelmekteyse de, söz konusu olan devletin fiili bir çöküşü, merkezi otoritesinin dağılması değildir.

Evet, hakim sınıflar toplumu eskisi gibi yönetemeyeceklerini farketmekte, kitleler de eskisi gibi yönetilmekten hoşnut olmadıklarının ilk işaretlerini vermektedirler. Ancak bu, klasik devrimci durum tanımıyla karıştırılmamalıdır. Bir devrimci durum ancak sınıf mücadelesinin işçi sınıfı ve ezilen kitlelerin müdahalesiyle derinleşmesinin ürünü olacaktır.

Sınıflararası güçler dengesinin bugünkü konumunda burjuvazinin kendi çözümlerinden birini kabul ettirmek açısından işçi sınıfı ve müttefiklerine oranla avantajlı bir konumda olduğunu söyledik. Ama bu, günümüzün koşullarında işçi sınıfının hiç bir etkinliğe sahip olmadığı ve yapılacak hiç bir şeyin kalmadığı anlamına gelmez; işçi

sınıfı bugünkü siyasal konjonktürün aktif öğesi durumunda değildir, ama sırf müttefikleri ile birlikte (buna ezilen ulus hareketi de dahildir) yarattığı siyasal ve ekonomik basınçla bile burjuvazinin kendi alternatifleri arasındaki tercihlerini etkileyebilecek nesnel bir toplumsal ağırlığa sahiptir.

Bugünün Türkiye'sinde bunalımın geçici, konjonktürel değil, *yapısal* bir karakter taşıması ve uluslararası durumun burjuvazi için bütünüyle elverişli olmaması nedeniyle, hakim sınıfların mevcut bunalıma kısa vadede bir çözüm bulma imkanları yoktur. Bu, bunalımın kısmi gelgitlerle de olsa on yıldır sürüp gitmesinden görülebilir. Bu koşullarda işçi sınıfının mücadeleciliğinin artmasının ve burjuvaziden bağımsızlaşmasının çözümü hızlandırıcı değil, yavaşlatıcı bir rol oynayacağı açıktır. Çünkü mevcut bunalım burjuvazi açısından köklü yöneliş değişikliklerini gerektirmektedir; ve bu değişiklikler için siyasal yapıdaki felçleşmenin aşılması, istikrarlı bir siyasal alternatifinin kendini önce burjuvaziye, sonra topluma kabul ettirmesi ön koşuldur. Bunların önündeki en büyük engel işçi hareketi ve ezilen ulus hareketinin bir yükselişi ve toparlanması olacaktır. Ve bu olanaksız değildir.

Bu tesbit işçi sınıfının öznel durumundan bağımsız olarak karşı karşıya bulunduğu görevlere işaret etmektedir. Kısaca, Türkiye proletaryası sınıflararası güçler ilişkisinin kararsız bir dengede bulunduğu bu evrede, Türkiye kapitalizminin bunalımını sosyalist devrimin başlangıcına dönüştürme görevi ile karşı karşıyadır. Tarihsel olarak proleter devrimlerinin güncelleştiği, kapitalizmin çürüme dönemine girdiği çağımızda, temel sorun Türkiye'nin bu devrim için olgun olup olmadığı değil, işçi sınıfının bu görev için öznel olarak hazır olup olmadığıdır. Kuşkusuz, Türkiye işçi sınıfının mevcut parçalanmışlığı, örgütsüzlüğü ve geleneksizliği, diğer ezilen kesimlerle organik bağlar kuramamış olması, bir devrimci sınıf önderliğinin yokluğu, vb. bu öznel koşulun yetersizliğinin bir ifadesidir. Ancak buradan hareketle işçi sınıfının devrimci yeteneğinden umut kesenler, devrimci Marksistler değil, kendilerini sınıfın yerine koyarak dar kadro eylemleriyle sınırlanan ikameci-volontarist akımlar veya burjuvazinin «ilerici» kanatlarına ve başka sınıfsal güçlere bel bağlayan reformist sınıf uzlaşmacılarıdır.

Devrimci Marksistler için sınıfın mevcut konumu de-

ğişmez bir veri değildir; işçi sınıfının burjuva toplumunda sömürülen sınıf olma konumu aynı zamanda devrimci bir potansiyeli içerir, ve devrimci öncünün müdahalesi için temel kalkış noktasını oluşturur.

O halde devrimci Marksistler için temel görev sınıfın önündeki sorunların kavranması, devrimci Marksist teori ışığında bunlara çözüm yolları sunulması ve devrimci bir kitle önderliğinin yaratılması yolunda öncülük görevinin yerine getirilmesidir.

Günümüzde işçi sınıfı ve ezilen kitlelerin nesnel konumlarıyla öznel durumları arasındaki çelişki temel sorundur. Bir yandan 6O'lı yıllardan beri gelişen işçi sınıfı ve mücadelesi, ezilen kitlelerin radikalleşmesi, orta sınıflar içinde kutuplaşmanın hızlanması ve ezilen ulus içinde bağımsızlaşma eğilimlerinin artması burjuvazinin siyasal bunalımını derinleştirici bir nesnel ağırlığa sahipken, diğer yandan işçi sınıfı Türkiye'nin bunalımına devrimci çözümü getirmesini sağlayacak ölçüde bir sınıfsal ve siyasal bağımsızlaşma yoluna henüz girmemiş bulunmaktadır. Bugün işçi sınıfı bir siyasal önderliğe sahip değildir; varolan sendikal önderlikler işçi hareketinin geçmişte kaydettiği kısmi başarıların temsilcisi değil, son yıllardaki bocalamasının, gerilemesinin temsilcisidirler. Bu önderlikler devrimci bir alternatif sunmak şöyle dursun, etkin bir ekonomik ve siyasal reform mücadelesi bile yürütememektedirler; bırakalım işçi sınıfının diğer çalışan yığınlarla bağlarını kurmayı, işçi sınıfının farklı kesimleri arasındaki bağları dahi kuramamakta, bundan (bürokratik, ve sendikal çıkarları nedeniyle) özenle kaçmaktadırlar. Aslında fiili bir önderlik değil sadece resmi ve hukuki bir «önderlik» oluşturan bu işçi sınıfı bürokrasileri, esas olarak işçi sınıfının burjuvaziye bağımlı kılınması sürecinde bir önderlik rolü üstlenmişlerdir.

Bunun yanısıra gerek işçi örgütleri içinde gerekse de çevresinde yer alan Stalinizmin ideolojik egemenliği altındaki çeşitli sosyalist akımlar da, sekter ve ültimatomcu gelenekleriyle ve egemen ideolojiyle gerçek ve bütünsel bir hesaplaşmayı yapmamış olmalarından ötürü işçi sınıfının burjuvaziden bağımsızlaşmasına ve tüm güçlerinin birliğinin sağlanmasına öncülük edememekte, çoğu kez bunu köstekleyici bir rol oynamaktadırlar. Sosyalist akımlar ve sendikal önderliklerin bu ni-

telikleri işçi hareketinin zaaflarının bir göstergesidir ve işçi sınıfının karşı karşıya bulunduğu tehlikeleri göğüslemesinin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır.

Bugün burjuvazi bir bütün olarak işçi sınıfı örgütlerine, demokratik haklarına saldırmakta, ekonomik mücadelesini sınırlamaya çalışmaktadır. Devletin ve faşist hareketin özellikle sosyalistlere yönelik terörü yoğunlaşmaktadır. Bu saldırılar karşısında işçi sınıfının mevcut konumunu koruması ve tarihsel görevini yerine getirebilmesinin temel koşulu, burjuvazinin ve faşist hareketin elindeki mevzileri tümüyle geri almasına ve direnme olanaklarını ortadan kaldırıp kesin bir parçalanmaya itmesine fırsat vermeden, *tüm sınıf güçlerinin birliğini* sağlamaya yönelik bir birleşik savunma cephesinin oluşturulmasıdır. Bu aynı zamanda sınıf düşmanına karşı saldırıya geçmek için bir sıçrama tahtası olacaktır.

Türkiye proletaryasının önünde duran bu nesnel görev aynı zamanda Orta Doğu çapında devrimci dinamikler yaratmaya yönelik bir anlam da taşımaktadır. Çünkü emperyalizmin Orta Doğu'da en güçlü dayanağı durumunda olan ve bölgede aktif bir güce dönüştürülmek istenen Türkiye, aynı zamanda bölgenin en güçlü işçi sınıfına, en yaygın sosyalist hareketine (ezilen ulus içinde sosyalist akımların en yaygın olduğu ülke de Türkiye'dir) sahiptir. Bu durumda Türkiye proletaryası Orta Doğu durumunun kördüğümünü koparmak gibi tarihsel ve enternasyonal bir görev ile karşı karşıyadır.

Türkiye nereye gidiyor? sorusunun yanıtını işçi sınıfının ve ezilen ulusun önümüzdeki dönemde alacağı tutum belirleyecektir.

Türkiye'de Sürekli Devrim

(Ve İttifaklar Sorunu)

Türkiye Yeni-Sömürge Bir Burjuva Devletidir:

1. Türkiye'nin toplumsal yapısının tanımlanması, Türkiye'deki sosyalistler arası tartışmaların ve ayrışımların (60' lardan beri) ilk maddelerinden birini oluşturmaktadır. Türkiye'nin «yarı-feodal, yarı-kapitalist» mi, yoksa «yarı-kapitalist, yarı-feodal» mi, «çarpık kapitalist» mi, «yarı-sömürge» mi olduğu üzerine tartışmaların temelinde emperyalizm ve üretim tarzı kavramlarının mekanik ve soyut bir kavranışı yatmaktadır; bunun günahı büyük ölçüde Marksist teoriyi doğmalaştırıp, şematikleştiren Stalinizmin sırtındadır.

Üretim tarzı kavramı yüksek düzeyde bir soyutlamadır; tarihin hiç bir döneminde, dünyanın hiç bir yerinde Marx'ın tanımladığı üretim tarzları saf bir hiçimde varolmamıştır. Söz konusu olan, belirli bir ülkede, gelişiminin belirli bir aşamasın'da farklı üretim ilişkilerinin krmaşık bir bileşimden oluşan toplumsal formasyonlardır. Ancak her toplumsal formas yon belirli bir üretim tarzının egemen olduğu bir *bütünlük* içinde yaşamaktadır ki çağımızda bu, *kapitalist* dünya pazarıdır. Bu olgu kapitalizmin eşitsiz ve bileşik gelişiminin etki-

siyle tüm dünyayı bir süreçler bütünü olarak ve hiyerarşik bir biçimde bütünleştirmektedir. Bunun en dolaysız sonucu, tüm dünya ekonomisinin kapitalist pazarın ihtiyaçlarına, aynı zamanda da bu pazara egemen olan emperyalist ülkeler sermayelerinin çıkarlarına tabi kılınmasıdır.

Kuşkusuz dünya kapitalizmi sermaye birikiminin yasalarına ve sınıf mücadelelerinin gelişimine bağlı olarak evrimleşmektedir. Nasıl ki kapitalizm emperyalizm evresine varmışsa bu evre içinde de evrimleşmiştir; emperyalizmin ilk dönemleriyle bugünü arasında kendini gösteren ve önemli politik sonuçları olan farklılıklar böyle bir evrimin ürünüdür.

İkinci Dünya Savaşından sonra emperyalist ülkelerle bağımlı ülkeler arasındaki ilişki klasik sömürgecilik ilişkisinden farklı bir nitelik kazanmıştır. Kaynağında salt iktisadi nedenlerin değil, iktisat dışı etkenlerin de (örneğin, savaş ve savaşın yarattığı uluslararası ilişkilerdeki kopukluklar, savaş sonrasında bir dizi Doğu Avrupa ülkesinin kapitalist pazardan kopması ve Çin devriminin sömürge devrimlerini ivmelendirmesi gibi) yer aldığı bu farklılaşma iki noktada toplanabilir:

. Klasik sömürgelerin yerini, siyasal bağımsızlığını kazanmış milli devletler almaktadır; bunun sonucu olarak yerli hakim sınıflar emperyalist devletler karşısında göreli ve sınırlı bir özerklik ve hareket serbestisi kazanmaktadır. Yine aynı şekilde söz konusu ülkeler (sömürge statüsünde) belirli bir emperyalist devletin mutlak (diğer emperyalistleri de dışlayan) egemenliği altındayken, farklı emperyalistler arası rekabetin bir alanına dönüşmektedirler.

. Geçmişte metropol ülkelerle çevreleri arasındaki ilişki bir anlamda sanayi ile tarım arasındaki ilişki gibi bir ilişkiye indirgenebilecekken, 1950'lerde başlayan ve esas meyvelerini 1960'larda veren bir süreç sonunda, azgelişmiş ülkelerde de, geçmişle kıyaslanmayacak bir sanayileşme görülmektedir. Bu hem birinci noktada vurgulanan olgunun ürünü hem de onu ivmelendirici bir etkendir.

Bu *yeni-sömürgecilik* ilişkisi, çevre ülkelerle metropoller arasındaki sömürü ilişkisinde belli değişiklikler getirdiği gibi, yeni-sömürge durumundaki ülkelerin iç yapısında da önemli değişiklikler yaratmıştır; hem hakim sınıflar blokunun yapısını hem de bu ülkelerdeki sınıf mücadelesinin seyrini etkilemiştir.

Türkiye de azgelişmiş ülkeler arasında «gelişmişler» arasında yer alan *yeni-sömürge bir burjuva devletidir.* Emperyalizme bağımlı ama görece özerk bir hareket alanı olan, yerli bir sanayi burjuvazisinin ağırlıkta olduğu bir mülk sahibi sınıflar blokunun egemenliği altındadır.

Türkiye'de Bir Proleter Devrimi Gündemdedir

2. Bunun anlamı şudur: Türkiye'nin kelimenin devrimci Marksist anlamıyla bir ulusal bağımsızlık sorunu yoktur. Sorun emperyalizmle olan iktisadi bağımlılık ilişkisinin kırılmasıysa bu, bir ulusal kurtuluş mücadelesinin değil, dolaysız bir biçimde bir sosyal devrimin, adını koyalım, bir *proleter devriminin* çözebileceği bir sorundur. Çünkü söz konusu olan bağımlılık ilişkisi bir sömürge-metropol ilişkisi değil, siyasi bağımsızlığı olan bir devletin yerli kapitalizmin varlığı sayesinde kapitalist dünya ekonomisine ve ona egemen olan emperyalist metropollere bağımlılığıdır.

Emperyalizme karşı mücadele, yerli mülk sahibi sınıflara karşı ve bunların egemenlik aracı yeni-sömürge burjuva devletine karşı mücadeleden geçmek zorundadır. Emperyalizme karşı mücadele anti-kapitalist bir karakter taşımak zorundadır; yabancı sermayenin (ki bu Türkiye'de göreli alarak sınırlıdır) millileştirilmesi talebi yerli sömürücülerin *tazminatsız ve işçi kontrolünde* mülksüzleştirilmesi, bankaların ve kredi düzeninin devletleştirilmesi taleplerinden ayrılamaz. Bunun dışında kalan her tür mücadele perspektifi emperyalizmin bir dünya sistemi olmasının gözden kaçırılıp, anti-emperyalizmi sadece «yabancı» devletlere karşı bir mücadeleye, bir tür «yabancı düşmanlığına indirgemek ve mücadeleyi sınıfsal içeriğinden koparmak olacaktır.

Halk Devrimi Yanılsaması

3. Oysa bugün Türkiye'de bütün sol akımlar bir noktada birleşmiş durumdadır. Önümüzdeki devrim bir «halk devrimi» olacaktır. Bu kavram hangi biçimlerde sunulursa sunulsun (UDHD, UDD, MDD, DHD vs.) aynı kaynaktan çıkmaktadır; Stalinizmin, devrimci Marksizmin temel yaklaşımlarını çiğneyerek işçi hareketine yerleştirdiği ihanet politikasının

türlerini oluşturmaktadır.

Nedir bu «halk devrimi»nden kastedilen? Bu devrime halkın çoğunluğu katılacağı için mi kullanılmaktadır bu kavram? *«Açıktır ki, devrimci sınıfın, çevresinde ulusun bütün canlı ve yaratıcı güçlerini toplaması ve—ulusu-yeni bir çekirdeğin çevresinde yeniden kurması anlamında bütün büyük devrimler bir halk devrimi ya da ulusal devrimdir. Ama bu, bir slogan değil, devrimin sosyolojik bir tasviridir ve üstelik kesin ve somut bir tanıma ihtiyacı vardır. Bir slogan olarak ise, boştur ve şarlatanlıktan başka birşey değildir. işçilerin zihinlerine şaşkınlık ve bulanıklık şırınga etmek pahasına faşistlerle piyasa rekabetidir. » (*)*

Gerçekte halk kavramı da ulus kavramı gibi bir soyutlamadır: temelde farklı sınıfları içerir. Halk sömürücü bir azınlıkla sömürülen büyük bir çoğunluktan oluşmaktadır; halkın büyük çoğunluğu, «büyük sömürücüler» (tekeller, oligarşiler, vb.) tarafından sömürülmektedir; ama, bunlar sömürülerini bizzat halk içindeki bir hiyerarşik yapılanma sayesinde sürdürebilmekte ve çoğunluğu bu hiyerarşi sayesinde boyunduruk altında tutmaktadır. Proletarya kendini bu muğlak halk kavramından sıyırıp, bağımsız sınıfsal konumunu ortaya koyamazsa, tüm ezilenlerin ancak kendi bağımsız politikası temelinde ve kendi önderliği altında kurtulabileceğini gösteremezse, herhangi bir «halk devrimi» boş bir hayal olacaktır. *«Ulusun kendini gerçekten yeni bir sınıfsal çekirdek—çevresinde yeniden kurabilmesi için, ideolojik olarak da yeniden kurulması zorunludur ve bu da ancak proletaryanın kendini 'halk'ya da 'ulus' içinde eritmeyip tam tersine* kendi *proleter programını geliştirmesi ve küçük burjuvaziyi iki rejim arasında bir seçim yapmaya zorlamasıyla mümkün olur. Halk devrimi sloganı küçük burjuvazi kadar geniş işçi kesimlerini de uyuşturur, bilinçlerini köreltir, onları 'halkın' burjuva hiyerarşik yapısıyla uzlaşmaya iter ve ideolojik özgürleşmelerini geciktirir». (* **)*

Yok eğer «halk devrimi» tarihsel bir aşamaya işaret etmek için kullanılıyorsa o zaman sorun (hata) daha ciddidir. Türkiye'nin azgelişmişliği tarihsel bir. olgudur; kapitalizmin

---

(*) L. Troçki, **Faşizme Karşı Mücadele,** İstanbul 1977 (Köz Yayınları), s. 107.

(**) L. Troçki. a. g. e., s. 107.

eşitsiz ve bileşik gelişiminin bir ürünü olan Türk toplumsal formasyonu, pre-kapitalist ilişkilerle kaynaşmış özgül bir bileşimden ibarettir. Böyle "yaşamaktadır ve dönüştürülmesi gereken de bir bütün olarak budur. Bu bütün içerisinden pre-kapitalist kalıntıların çıkartılıp temizlenmesini öngörmek ise bir hayalden ibarettir. Sömürücü sınıflar kapitalistiyle, pre-kapitalistiyle, büyüğüyle, küçüğüyle temel olarak ortak çıkarlar etrafında (üretim araçlarınm özel mülkiyeti ve bu temelde emeğin sömürüsü) birleşmiştir. Proletarya ve ezilen kesimlerin mücadelesi keskinleştikçe, bunların ortak çıkarları net bir biçimde ortaya çıkacak ve mücadelenin hedefi kesin bir yol ayrımında belirlenecektir. Lenin'in dediği gibi, *«Sosyalistlerin anlamadıkları, ve onların teorik miyopluğunu, burjuva önyargıları içine hapsolmuşluklarını ve proletaryaya karşı siyasal ihanetlerini oluşturan en önemli nokta, kapitalist toplumun, temelinde yatan sınıf mücadelesi keskinleştikçe, burjuva diktatörlüğü ile proletarya diktatörlüğü arasında bir orta yolun olmadığıdır. Bir ara çözüm hakkındaki tüm hülyalar küçük burjuvaların gerici yakınmalarından başka bir* şey "değildir. »"(*)

Bugün Türkiye'deki tüm akımlar bu yanılgı içindedirler; «Demokratik Halk İktidarı», «İleri Demokratik Düzen», vb. perspektiflerin tümü sonuçta aynı küçük burjuva yaklaşımın ifadeleridir ve teorik kaynaklarını Stalinizm'den ya da Mao' nun «üçüncü devlet biçimi» olarak ileri sürdüğü «yeni demokrasi» tezinden almaktadır. Bunların devrimci Marksizmin temel yaklaşımlarıyla ilişiği yoktur. Bu kavramlar ve bunlara dayandırılan politikalar proletaryanın mücadele azmini kırıp, bilincini bulandırmakta ve kendini burjuva toplumuna kararlı bir alternatif olarak koymasını engelleyerek, ezilen kesimlerin güvenini kazanamamasında önemli bir rol oynamaktadır.

4. Ne var ki, Türkiye sosyalistlerine egemen olan aşamalı devrim anlayışı sadece emperyalizme karşı mücadele bağla-

(*) Lenin, 3. Enternasyonalin 1. Kongresine sunduğu «Burjuva demokrasisi ve proletarya diktatörlüğü üzerine tezler», **Les Quatre Premiers Congres de L'International Communiste,** Maspero s. 8-9, bkz, **3. Enternasyonal Konuşmaları,** Koral Yayınları s. 23)

lirlenen bir aşamada dondurmaktadır. Burjuvazinin ve küçük burjuvazinin demokratik kesimlerinin desteğini alabilmek adına proleter devrimci program sulandırılmaktadır. Türkiye'deki sosyalistlerin büyük kısmı en geniş kitlelerin desteğini sağlamak isterken bu geniş kitleleri nüfuzu altında tutan burjuva ideolojisiyle devrimci program arasındaki ayrım çizgilerini muğlaklaştırmaktadırlar.

Bu noktada ortaya çıkan muğlak «anti-faşist halk devrimi» gibi perspektifler, Troçki'nin dediği gibi *«Marksizm ile faşizm arasındaki ideolojik sınır çizgisinin silinmesine yol açar, işçilerin bir kesimini ve küçük burjuvaziyi 'her iki kamp ara= sında da mesele halk devrimi' gibi bir düşünceyle iki kamp arasında seçme yapma zorunda olmadıkları inancına sürükler ve böylece faşizmin ideolojisiyle uzlaşmalarına fırsat verir. » (*)* Gerçekten de Türkiye'de sosyalistler faşizmin şoven milliyeçi ideojisini teşhir edeceklerine «faşistlerin gerçek milliyetçiler olmadığını» kanıtlamak ve kendilerinin «gerçek milliyetçi ve yurtseverler» olduklarını gösterme çabasındadırlar. Bu da proletaryanın dünyaya bakış açısı değil, faşizme taban olan küçük burjuvazinin ideolojisidir.

Oysa proleter ideolojisi temelinde bir mücadele anlayışı, faşizme karşı mücadelenin belkemiği olmalıdır. Çünkü sorun hakim sınıfların alışılmış egemenlik biçimlerinin sarsıldığı, küçük burjuvazinin burjuvaziden bağımsızlaştığı dönemlerle ilgilidir. Faşizmin tarihsel işlevi bu bağımsızlaşan küçük burjuvaziyi proleteryanın üzerine saldırtmak ve kapitalizmin varlığını sürdürmesini bu yolla sağlamak olmuştur. Böyle bir tehlike karşısında proleterya ancak kendini güven verici bir alternatif olarak koyduğu ölçüde bağımsızlaşan küçük burjuvaziyi yanına çekebilir.

Elbette ki bu, faşizme karşı mücadelede ittifakların reddedilmesi ve demokratik taleplerin ileri sürülmemesi anlamına gelmez. Özellikle Türkiye'de demokratik talepler ve ittifaklar sorunu faşizme karşı mücadelede büyük önem taşımaktadır. Ama bu, proleter devriminden bağımsız bir demokratik devrim perspektifi getirmenin bahanesi olamaz. Devrimci Marksistler için demokrasi sloganlarının anlamı, *«yanlızca proleteryanın bağımsız hareketindeki geçici ya da kısa süreli sloganlar*

(*) L. Troçkl, a. g. e., s. 107.

olduklarıdır; yoksa burjuvazinin ajanlarınca proletaryanın boynuna geçirilmiş demokratik bir ilmik olmaları değil (İspanya!). Hareketin kitle niteliği kazanmasıyla birlikte demokratik sloganlar geçiş sloganlarıyla kaynaşacaktır. » (*)

Halk Cephesi mi, Birleşik İşçi Cephesi mi?

4. Gerek anti-emperyalist mücadelede, gerek anti-faşist mücadelede, gerekse de işçi sınıfının diğer ezilen kesimleri kendi bağımsız politikasına kazanmada kilit sorun açıktır ki mülk sahibi sınıflarla herhangi bir ittifakın veya uzlaşmanın reddidir.

Bu sorun özellikle Stalinizmin Halk Cephesi ihanet çizgisinin sosyalist hareketin ideolojik yapısını belirlediği Türkiye'de sınıfın politik bağımsızlaşması, buna bağlı olarak diğer ezilen kesimlerin de burjuvazinin nüfusundan kopması sürecinde önemli bir ideolojik-politik engel oluşturmaktadır.

Stalinistlerin bu ihanet politikası karşısında devrimci Marksistler Bolşeviklerin Ekim devrimi sırasındaki politikalarından ve Üçüncü Enternasyonal'in 3. ve 4. Kongrelerindeki temel yaklaşımdan hareketle Birleşik İşçi Cephesi anlayışını savunmaktadırlar.

Birleşik İşçi Cephesi anlayışı sosyolojik bir tanımlamaya dayanmamaktadır, yani sadece işçilere dayanan ve her tür ittifakı reddeden bir anlayış değildir. BİC sadece sömürücü sınıflarla ittifakları dışlayan ve sınıfsal temellerde bir kutuplaşmayı hızlandırma amacını güden bir anlayışa dayanır. BİC'in sınıfa karşı sınıf dinamiği üzerinde oturtulması bu anlama gelir. Devrimci Marksistler hiçbir zaman proletarya ile kent ve kırdaki emekçi küçük burjuvalar (yani sömürücü olmayanlar) arasında bir ittifakı reddetmişlerdir. Reddettikleri böyle bir ittifak için sömürücü sınıflarla sömürülenler arasındaki ayrımları muğlaklaştıran ve işçi partileri ile burjuva partileri arasında bir uzlaşmayı, bu ittifak için ön koşul olarak gören sınıf uzlaşmacısı Stalinist «Halk Cephesi» anlayışıdır.

İşçi sınıfıyla ezilen kesimler arasında bir ittifak sağlan-

(*) 1938 Geçiş Programı, M. Yenice. **Devrimci Marksizm'de «Geçiş Programı» Anlayışı** içinde, İstanbul 1980 (Eleştiri Yayınevi), s. 199

ması için, işçi sınıfı kendi dışındaki bu kesimleri de burjuvazinin ve onun partisinin nüfuzundan kurtarmak, onları bu partileri desteklemekten vazgeçirmek zorundadır. Bunun için proletaryanın ilk elde kendi sınıfsal birliğini sağlaması ve toplumun diğer ezilen kesimlerini iktidarı ele geçirebilecek ve sosyalist programını uygulayabilecek güçte olduğuna inandırması gerekmektedir.

Bununla birlikte birleşik cephe sorunu işçi sınıfının farklı kesim ve örgütlerinin birliği açısından da kendini dayatmaktadır. Gerçekten de, bütünüyle türdeş sınıfların varlığından ancak soyutlama düzeyinde söz etmek mümkündür. Troçkinin dediği gibi, «gerçekte sınıflar heterojendir, iç çelişkilerle yarılmışlardır ve ortak hedeflerine ancak eğilimlerin, gruplaşmaların ve partilerin mücadelesiyle varırlar... Bütün siyasal tarihte tek bir sınıfı yalnızca bir tek partinin temsil ettiğine rastlanamayacaktır... » (*) Proleterya da görece türdeşliğine rağmen bu nesnel gerçekliğin dışında değildir, burjuva toplumundaki varoluş koşullarıyla belirlenen bir iç tabakalaşmaya sahiptir, işçi hareketi içinde farklı siyasal akımların kök salabilmesinde bu olgu maddi bir zemin oluşturmaktadır. Bu, Leninist Parti anlayışının —yani sınıfın tümünün değil, sadece en ileri, en bilinçli kesimlerinin, devrimci öncünün örgütlenmesi— temelinde yattığı gibi devrimci partinin sınıfın tüm kesimlerini burjuvaziye karşı eylemde birleştirmek üzere birleşik cephe taktiklerine başvurmasını da nesnel bir zorunluluk olarak belirlemektedir.

Her sınıfın yanlız bir parti tarafından temsil edildiği anlayışı Stalinizmin yarattığı bir safsatadır ve işçi hareketi içerisindeki farklı politik eğilimlerin zor yoluyla bastırılmasına yönelik sekter ültimatomcu ve oportünist politikaların teorik kılıfını oluşturmaktadır. Dolayısıyla işçi sınıfının diğer ezilen kesimlerin de güvenini kazanma yolunda kendi birliğinin sağlamasının karşısında duran başlıca engel nesnel değil öznel bir karakterdedir. Dünya işçi sınıfı birçok kez bu öznel engelin somutlaştığı Stalinizmin ihanetlerine maruz kalmıştır (Almanya'da Nazizmin zaferi, 1927 Çin devriminin ezilmesi, İspanya iç savaşı ve Yunan iç savaşı gibi.) Üstelik, 1936-39'da

---

(*) L. Troçki, **La Revolution Trahie,** (İhanete Uğrayan Devrim), Paris 1963 (Editions 10-18), s. 268

Ispanya'da olduğu gibi sınıfın cumhuriyet adına sömürücü sınıflarla politik bir uzlaşmaya sokulması sadece işçi sınıfı için değil, ama onun önderliğine ümit bağlayan diğer ezilen kesimler için de ağır bir yenilgiyle sonuçlanmıştır; muzaffer Çin ve Yugoslav devrimlerinin başarıya ulaşması ise ancak «halk cephesine» dahil edilen burjuvazinin görece güçsüzlüğü ve mücadele süreci içerisinde fiilen toplumsal dayanaklarını ve gücünü kaybetmesiyle mümkün olmuştur.

Sınıf mücadeleleri tarihi, işçi sınıfının toplumsal muhalefetin önderliğini ele geçirmek için bu muhalefetin hedefi olan mülk sahibi sınıflarla kendi arasında net ve kesin bir sınır çizilmesi gerektiğini ve bu sınıflarla her türlü politik uzlaşmayı reddedme zorunluluğunu acı deneylerle kanıtlamıştır.

İşçi sınıfı diğer ezilen kesimlerin desteğini çeşitli mülk sahibi sınıflarla ittifaklarından dolayı değil kendisini bağımsız ve güçlü bir politik alternatif olarak sunup, küçük burjuvaziyi ve ezilen kesimleri onlardan kopardığı ölçüde kazanacaktır.

İşçi - Köylü İttifakı

5. İşçi sınıfının tek başına iktidarı ele geçiremeyeceği tartışılmaz bir gerçektir; özellikle az gelişmiş ülkelerde proletaryanın nicel olarak görece güçsüzlüğü ittifaklar sorununu devrimin başlıca sorunu haline getirmektedir.

Proletaryanın müttefiki, çoğu kez ileri sürüldüğü gibi, genel olarak orta sınıflar, yani «bir avuç büyük sömürücünün dışında kalan» tüm kesimler değildir. Proletarya orta sınıflardan olanlar da dahil tüm sömürücülere karşı, kent ve kır küçük burjuvazisinin sömürülen kesimleriyle ittifak kurabilir ve kurmalıdır. Azgelişmiş ülkelerde küçük burjuvazi esas olarak kırlarda yoğunlaşmaktadır; «İşçinin kırdaki silah arkadaşı ve karşılığı tarım işçisidir. Bunlar bir ve aynı sınıfın birer parçasıdırlar... Köylüler ayrı bir sınıf oluştururlar: onlar köyün küçük burjuvazisidir. Yarı-proleterlerden sömürücü unsurlara değin küçük burjuvazi, değişik tabakalardan oluşur. Buna uygun olarak sanayi proletaryasının politik görevi sınıf mücadelesini kıra taşımaktır. Ancak bu şekilde müttefikleri ve düşmanları

arasındaki ayırdedici hattı çizebilecektir. (*)

İttifaklar sorunu gündeme geldiğinde dogmatik kafalarda «işçi-köylü ittifakı» kavramı hazır bir reçete olarak canlanmaktadır. Oysa bu, devrimci Marksist politikanın her somut durumda somutlanması gereken bir yaklaşımıdır. Küçük burjuvazinin, özel olarak da köylülüğün durumu, bunların temel sınıflarla olan ilişkileri ve gelenekleri her ülkenin belirli bir tarihsel evredeki özgüllüğünün en belirgin ifadesini oluşturur. Dolayısıyla işçi-köylü ittifakının her ülkede ve belirli tarihsel evrelerde yeniden somutlanması gerekmektedir.

Nitekim Troçki 1927'de Çin'de köylülüğün durumunu, 1917 Rus ve 1848 Alman köylülüğünün durumu ile karşılaştırarak incelerken bu yaklaşımı şöyle sergilemektedir: *«Çin'de bir büyük toprak sahipleri sınıfı pek yoktur, toprak sahipleri kapitalistlere Çarlık Rusya'sına oranla çok daha sıkıca bağlıdır ve bu yüzden tarım sorunun özgül ağırlığı Çarlık Rusyasında olduğundan çok daha hafiftir; buna karşılık, ulusal kurtuluş sorunu çok önemli bir yer tutmaktadır. Buna uygun olarak, Çin köylülüğünün, ülkesinin demokratik yeniden düzenlenişi için bağımsız devrimci politik mücadele yeteneğinin Rus köylülüğü tarafından ortaya konulandan fazla olması elbette mümkün değildir. Ne 1925'den önce, ne de Çin devriminin üç yılı içinde, Çin'de bayrağında tarım devrimi yazılı hiç bir Narodnik (halkçı) partinin ortaya çıkmamış olması, bunun kanıtıdır.*

Bütün bunlar, 1925-27 deneylerim de yaşamış olan Çin için, demokratik diktatörlük formülünün Şubat devriminden sonra bizim için olduğundan da daha tehlikeli bir tuzak olduğunu ortaya koymaktadır... Marks sürekli devrim perspektifini Almanya'da tahtların henüz sağlam durduğu, Junker'lerin toprakları ellerinde tuttukları ve burjuvazinin liderlerine de ancak hükümetlerin arka odalarında yer verildiği bir dönemde formüle etmiştir. Çin'de ise 1911'den beri monarşi bulunmamaktadır; bağımsız bir sınıf olarak büyük toprak sahipleri sınıfı yoktur; serflik rejiminin burjuva sömürüsüyle, denebilirse kimyasal olarak bütünleştiği ülkede ulusal-burjuva Kuomitang, iktidardadır. » (**)

(*) Gecis Programı, a. g. e. içinde, s. 174

(**) L. Troçki, **Sürekli Devrim,** İstanbul 1976 (Köz Yayınları), s. 153-154-155.

Türkiye'de köylülüğün özgün konumu kavranılmaksızın bir proleter devrimi yolunda «işçi-köylü ittifakı»nın somutlanması mümkün değildir. İlk elde vurgulanması gereken şey, Türkiye'de Rusya'daki gibi bir toprak sorununun bulunmadığıdır. Bunun iki temel nedeni sıralanabilir:

Genel olarak Türkiye'de kırsal nüfusun çoğunluğu küçük toprak sahiplerinden ya da tarım proleterlerinden oluşmaktadır Bu anlamda toprak sorunu, belirleyici bir sorun değildir. Türk köylülüğü devlet politikaları ve ticaret dolayamıyla şehirlere ve şehirlerdeki mülk sahibi sınıflara bağlı hale gelmiştir. Türk köylülüğünün sorunları toprak sorunlarından çok, ucuz gübre, destekleme alınılan, kooperatifleşme vb. noktalarda yoğunlaşma eğilimindedir. Bu anlamda köylülüğün burjuvazi ile ilişkileri kent küçük burjuvazisinin büyük sermaye ile ilişkisine yaklaşmaktadır. Dolayısıyla kırdaki sorunların büyük kısmının çözümü şehirdeki sınıf mücadelelerine (proletarya ile burjuvazi arasında) giderek artan bir biçimde bağımlı hale gelmektedir. Siyasal düzeydeki gelişmelerde kırsal alandaki politikleşmenin şehirlere bağlı olarak yönlenişi, köylülüğünün özgül sorunlarını dile getiren bir politik hareket oluşturamamış olması, bunun göstergeleridir.

İkincisi, bir toprak sorunun söz konusu olduğu topraksız ve az topraklı köylülerin köylülüğün büyük çoğunluğunu oluşturduğu bölge Kürtlerin yaşadığı bölgedir. Leninist anlamda bir toprak sorunundan burası için sözedilebilir. Leninist anlamda bir işçi-köylü ittifakının nesnel konusu bu köylülüktür. Ne var ki bu köylüler için temel sorun *ulusal sorundur* (daha doğrusu toprak sorunun çözümü bu soruna *tabidir).* Bu olgu devrimin stratejisini de belirleyen bir öneme sahiptir. Sosyalistlerin bir kesimine örtülü ya da açık bir biçimde egemen olan «halk savaşı» stratejisinin ayakları altındaki zeminini kaydıran da özellikle -bu olgudur.

Halk Savaşı Stratejisinin Çözümsüzlüğü

6. Halk savaşı stratejisinin en önemli yönü işçi sınıfının çoğunlukta olmadığı ülkelerde devrimin temel güç olarak köylülüğe dayanması ve kırlardan kentlere doğru bir savaş seyri izlemesidir. Halk Savaşı stratejisinin Türkiye'de çözümsüzlüğü iki temel noktada kendini göstermektedir:

Bunlardan birincisi Türkiye'nin toplumsal yapışma ilişkindir; Türkiye kırla kentin net bir biçimde ayrıldığı bir görünüm taşımamaktadır. (Ya da bir bölümü işgal altında olan bir ülke değildir). Tersine, kırsal alanların ortasında bir dizi kent merkezleri de bulunabilmekte, daha doğrusu günden güne gelişmektedir. Keza kırla kent arasındaki ilişki (ticaret, pazar ilişkisi, hatta siyasal ilişkiler) kentlerin belirleyici olduğu bir bağımlılık ilişkisidir. Bu nedenle kırdan kente doğru bir yol izlemesi gereken «Halk Savaşının» yörüngesi yok olmaktadır

Nitekim sınıf mücadelesinin gelişme seyri de bunu kanıtlayım bir nitelik taşımaktadır. Belirleyici çatışmalar ve mücadeleler kırlarda değil kentlerde gelişmektedir. Bu olgu «Halk Savaşı Stratejisini» benimseyen, bir dizi grubu bu yaklaşımlarını zımnen (örneğin Dev Yol) ya da açıkça (örneğin H. K) tartışmaya yöneltmektedir.

Türkiye'de devrim kentlerden kırlara doğru gelişecektir. Bunun anlamı şudur: devrimin temel gücü işçi sınıfıdır, ve devrim sürecini belirleyecek mücadele biçimleri, örgütlenmeler ve devrimin organları tartışmasız bir biçimde proletaryanın sınıf damgasını taşıyacaktır.

Burjuvazinin baskı aygıtlarının parçalanması, devrim dalgasının köylüleri sarması ise kentlerde gelişen mücadelenin gücüne, kararlılığına ve kalıcılığına bağlı olacaktır.

Türkiye'de Halk Savaşı Stratejisinin çözümsüzlüğüne ilişkin ikinci nokta ise temel kırsal alan olarak tanımlanan ve halk savaşma başlangıç olarak saptanan bölgelerin Kürtlerin yaşadığı bölgeler olmasıyla ilgilidir.

Halk Savaşının temel gücü olarak görülen köylüler temelde Kürtlerdir. Bu nedenledir ki, Halk Savaşı Stratejisi ile ayrı örgütlenmenin reddi bir arada gitmektedir, ve Halk Savaşı Stratejisi aynı zamanda da UKKTH'nın nesnel olarak reddine varmaktadır. Özellikle ulusal sorun tartışma konusu haline geldiği ve pratik sonuçlan somutlaştırdığı ölçüde bu stratejiye bağlananların çelişkisi ve teorik-politik çıkmazları artmaktadır.

7. Bu nedenledir ki, proletaryanın temel müttefiki ezilen ulus hareketidir. Bu saptamanın kentlerdeki sınıf mücadelesine ilişkin dolaysız sonuçları vardır.

Türkiye sınıf mücadelesinin karşı karşıya bulunduğu özgül bir sorun olarak ulusal sorununun varlığı, ittifaklar ko-

nusunda önemli bir tercih unsurudur ve kendini dayatmaktadır. Hatta bir anlamda bu, ittifaklar sorununda proleter çizgiyle sınıf uzlaşmasının ayırdedilmesinde turnusol işlevi görmektedir. UKKTH'nın kabulü olmaksızın «anti-faşist ve anti emperyalist» mücadelenin başarı şansı yoktur. Bu noktada işçi sınıfının ittifaklarının bileşimleri çok net bir biçimde belirlenmektedir: Hem ezilen ulus hareketiyle hem de «yurtsever», «demokratik», «millici» vb. unsurlarına birlikte bîr blok oluşturmanın imkansızlığı açıktır. Dolayısıyla burada Çok açık bir biçimde bir tercih sorunu sözkonusudur; ya ezilen ulus hareketiyle işçi hareketinin ittifakı temelinde faşizme, emperyalizme, sömürücü sınıflara karşı mücadele verilecek ya da son tahlilde bu sonuncularla birlikte ezilen ulusun bastırılmasında aktif ya da pasif bir rol üstlenilecektir. Bu ise dünya sınıf mücadeleleri tarihi kadar Türkiye tarihinden de öğrenilebileceği gibi (Takrir-i sükûn'a verilen desteği hatırlayalım) işçi hareketine de bir darbe indirilmesine varacaktır.

Ezilen ulus hareketiyle işçi hareketi arasındaki ittifakın bir «işçi-köylü» ittifakı çerçevesinde ele alınamayacağı da açıktır. Ezilen ulus hareketi sadece ülke sınırları içinden kaynaklanmayan ve çözümü sadece bu sınırlar içinde olmayan bir nesnel gelişme temeline sahiptir. Birkaç ülke sınırları içinde bölünmüş olan bu hareket Orta-Doğu çapında potansiyel bir devrim dinamiği oluşturmaktadır. Özellikle Türkiye'nin Orta-Doğu'nun en az sarsılmış, en güçlü ideolojik dayanaklara sahip *kilit öğesi olduğu göz* önüne getirilirse ezilen ulus hareketi ile işçi hareketi arasında gelişecek bir ittifak temelinde başlayacak bir devrimci yükselişin Türkiye sınırları içinde kalamayacağı açıktır. Böylesine bir hareket tüm Orta-Doğu'yu sarsacak bir devrimci dalga üretme potansiyeline sahip olacaktır.

EK: 1

EMPERYALİZMİN YENİ EVRESİNİN KAVRANILMASI İÇİN TEORİK BİR NOT

Emperyalist çağın başlangıcından beri metropol ülkelerle bağımlı ülkeler arasındaki ilişkinin en belirgin özelliği, meta ihracına oranla sermaye ihracının öne çıkmış olmasıdır. Ancak emperyalizmin gelişme aşamalarına göre sermaye ihracı da değişik işlevlere sahip olmuştur. Emperyalist gelişmenin farklı dönemlerinde sermaye ihracının oynadığı farklı roller ancak dünya ölçüsünde üretim ilişkilerinin ve emek süreçlerinin geçirdiği dönüşümler açısından anlaşılabilir.

XIX. yüzyılın son çeyreğinden İkinci Dünya Savaşma kadar olan «klasik emperyalizm» döneminde emperyalist ülkelerin bağımlı ülkelere yaptığı sermaye ihracı esas olarak *hammaddelerin kontrolü ve pazarların genişletilmesine* yönelikti; bunun anlamı bir yandan doğal kaynakların işlenmesi ile ilgili sanayilerin kurulmasına izin verilmesi diğer yandan da kapitalist pazarın dünya ölçüsünde *yatay* bir yaygınlaştırılmasıdır. Buna bağlı olarak metropol ülkelerle, bağımlı ve ezilen ülkeler arasındaki ayrım esas olarak sanayi ile tarım, ya da kentle köy arasındaki ayrıma yakın bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla emperyalist metropollerde ve bir bütün olarak emperyalist zincirde tekelci biçimiyle hakim olan kapitalist üretim tarzı, bağımlı ülkelerdeki üretim ilişkilerini henüz dönüştürememiş, kapitalistleştirememişti. Bu ülkelerde daha eski sömürü biçimleri yeni yeni ve çok sınırlı bir biçimde girmeye başlayan kapitalist ilişkilerle yan yana yaşayabiliyordu. Kuşkusuz, sermayenin bu ülkelere girişi, eski sömürü biçimlerini kapitalist dünya pazarına bağlayarak belirli bir dönüşüm yaratıyordu ama bu dönüşüm sadece *dolaşım* düzeyinde kalıyor, üretim ilişkileri eskisi gibi kalmaya devam ediyordu; hatta çoğu durumlarda pre-kapitalist üretim ilişkileri pekişiyordu.

Bu koşullarda bağımlı ülkelerin hakim sınıfları arasındaki ilişki de belirlenmekteydi; ülke içindeki ağırlıkları önemli olan büyük toprak sahipleri ve esas olarak yabancı sermaye için bir mali ve ticari aracı rolü oynayan komprador burjuvazi arasında bir ittifak oluşuyordu.

Esas olarak ithalat ve ihracata bağlı olan bu iki sınıf bir serbest ticaret politikasından yarar görürken, cılız da olsa ortaya çıkmış bulunan ve korunmaya ihtiyacı olan sanayi burjuvazisiyle çelişik çıkarlara sahipti. Ancak bu çelişki sınırlıydı, çünkü ezilen sınıflar üzerinde güçlü bir ideolojik-politik hegemonyaya sahip olmayan bu sınıflar arasındaki mücadele sömürü sisteminin bütününü, yani çatışan hakim sınıfların çıkarlarını tümüyle ortadan kaldırma tehlikesini içermekteydi. Ancak bir yandan 1929-32 ve 1937-39 bunalımlarıyla İkinci Dünya Savaşı yıllarında metropollerin sömürge ve yarı-sömürge ülkeler üzerindeki denetimlerinin zayıflaması, Çin devriminin ardından bu ülkelerde siyasal bağımsızlık eğilimlerinin artması, diğer yandan da bir dizi ülkenin savaşı izleyen yıllarda kapitalist dünya pazarından kopmaları üzerine emperyalist ülkelerle azgelişmiş ülkeler arasındaki ilişkilerde bir dönüşüm zorunluluğu kendini dayatmıştır. Kabaca İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren başlayan ama belirgin biçimlenmesini 1960'larda alan bu yeni evrede sermaye ihracı hâlâ hammaddenin kontrol altında tutulmasına ve pazarların genişletilmesine hizmet etmektedir ama artık esas işlevi bu değildir. Sermaye ihracının esas işlevi, emperyalist tekelci sermayenin kendini dünya ölçüsünde değerlendirme, yani genişletme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bunun için de emperyalist sermaye emeğin dolaysız sömürüsü alanında önüne çıkan bütün fırsatları kullanmalıdır. Bu, kâr oranlarının azalma eğiliminin bir sonucudur; bu eğilimi dengelemek için dünya ölçüsünde emeğin yoğun bir sömürüsü zorunludur. Bu durum kapitalist üretim ilişkilerinin bağımlı ülkelere yayılmasını ve bu ülkelerdeki işgücünün bu ilişkilere dahil edilmesini gerektirmektedir. Bu da sermayenin dünya ölçüsünde toplumsallaşması demektir.

Bu değişikliklerin bağımlı ülkeler açısından, hiç değilse bazıları açısından önemli uzantıları olmuştur: bu ülkelere yatırılan yabancı emperyalist sermaye artan ölçüde üretken sınai sektöre yapılan yatırımlar biçimini almaktadır. Bu ya-

bancı sermaye içinde imalat sanayi sektörünün payı gittikçe artmaktadır. Öte yandan bu dönemde kapitalist dünya pazarının genişlemesi olgusu nitelik olarak farklı bir karakter almış ve dikeyine bir genişleme eğilimi hakim olmuştur, (kuşkusuz bu olgunun temelinde bir dizi ülkenin peş peşe kapitalizmden kopartılması da önemli bir etken olarak yer almaktadır).

Emperyalist zincirin aldığı bu yeni biçim ve bu yeni bağımlılık ilişkisi, bağımlı ülkelerin sosyo-ekonomik yapısında belirli değişiklikler yaratmaktadır. Artık bu ülkelerle emperyalist ülkeler arasındaki ilişki sadece tarımla sanayi ilişkisi olarak görülemez, çünkü söz konusu olan bu ülkelerin yabancı sermayenin egemenliği altında ve onun çıkarları doğrultusunda da olsa, belirli bir sanayileşmeye girmiş olmaları ve kapitalizm öncesi ilişkilerin tasfiyesinin hızlanmasıdır: Buna bir *bağımlı sanayileşme* adını verebiliriz.

Emperyalist yatırımların imalat sanayiine yönelmesinin ilk sonucu azgelişmiş ülkelerde milli gelir içinde sanayinin payının artmasıdır.

Ne var ki ulusal gelir içinde sanayinin payının artması bu ülkelerin emperyalizme bağımlılığını azaltmamış tersine arttırmıştır. Sanayileşme için gerekli olan makinanın, hatta hammaddenin büyük bir bölümü dışarıdan gelmektedir. Bu ithalat için gerekli olan döviz de bağımlı ülkelerin genellikle tarımsal ürün ve hammadde ihracatından karşılanmak durumundadır. Oysa bu ürünlerin fiyatları da sanayi ürünlerinin fiyatlarına oranla sürekli olarak düştüğü için sanayileşmede gerekli olan fonlar sürekli azalma tehlikesi taşımaktadır.

Toparlarsak emperyalizmin İkinci savaş sonrasında girdiği yeni evresinde bağımlı ülkelerdeki sanayileşme olgusu şu özellikleri göstermektedir:

. Bu ülkeler metropol ülkelere oranla daha düşük bir teknolojiye dayalı sanayilerle sınırlanmaktadırlar. Ancak bu teknoloji de bağımlı ülkelerin standartlarına göre oldukça modern ve sermaye-yoğun olduğu için, tarımsal yapının çözülmesiyle gittikçe artan işsizliğe bir çözüm getirememektedir.

. Emek üretkenliği görece düşük bir düzeyde tutulmaktadır. Tekelci kapitalizmin temel özelliklerinden biri olan işgücünün yüksek vasıflı ve vasıfsız emek şeklindeki ayrımlaş-

tırılmasıyla vasıfsız emeğin yeniden üretilmesi bağımlı ülkelere düşerken, vasıflı emeğin üretilmesi de emperyalist ülkelere kalmaktadır.

. Bu ülkelerin çoğunda tarımda radikal bir dönüşüm gerçekleşmediği için, kırsal nüfus ticari dolaşımına sınırlı bir biçimde dahil edilebilmekte, kırsal kesimde iş bölümü değişmemektedir. (Kuşkusuz bu kıyaslama metropol ülkelere oranladır; oysa aynı ülkelerin geçmişlerine kıyasla bu alanda da kayda değer bir gelişme gösterdiği açıktır).

. Topraksız köylülerin proleterleşmesi sınırlı bir boyutla olduğundan, bunların büyük çoğunluğunun büyük kentlerde yarı-işsiz, ya da lumpen-proletarya olarak yığılmaları söz konusu olmaktadır. Ya da çoğu Güney Avrupa ve Akdeniz ülkelerinde olduğu gibi kitle halinde Batı Avrupa'ya vasıfsız işçi olarak göç etmektedirler.

. Emperyalizmin bu yeni evresinde bağımlılık ilişkilerinin dönüşümü, sınıf ilişkilerinde ve siyasi yapılarda da belirli bir dönüşüm yaratmıştır; geleneksel hakim sınıflar ittifakı ile emperyalizmin arasındaki ittifakın nesnel temeli zayıflarken, yeni oluşan yerli sanayi burjuvazisi (*) de iktidar bloku içinde ön plana geçmeye başlamıştır. Ancak burada hakim sınıflar bloku içinde yerli sanayi burjuvazisinin komprador burjuvaziyi ikame etmesini, «millici» bir burjuvazi ile işbirlikçilerin mücadelesi olarak görmemek gerekir. Bu olgu bağımlı ülkeler burjuvazisinin emperyalizmle olan ilişkilerinin emperyalizmin farklı dönemlerinde aldığı biçimlerden başka bir şeyi ifade etmemektedir. Kuşkusuz, yerli sanayii burjuvazisi

(*) Komprador burjuvazinin çıkarları bütünüyle emperyalist sermayeye bağlıdır ve onun bir aracısı olarak çalışır. Buna karşılık yerli sanayi burjuvazisi yine yabancı sermayeye bağımlı olmakla birlikte ülke içinde üretilen artık-değerin paylaşılmasından kaynaklanan bir rekabet ilişkisi içinde çelişmektedir de bu yabancı sermaye ile. Bunun kadar önemli olan bir başka karşıtlık noktası da yerli sanayi burjuvazisinin ülke içinde üretilen kaynaklardan yine ülke içinde sanayileşme için kullanılmasından yana olması ve hem ülke içi pazarları yabancı sermayeye karşı —kısmen de olsa— koruyacak hem de dünya pazarlarında kendisine rekabet imkanları yaratacak bir devlet müdahalesi istemesidir. Oysa komprador burjuvazi esas olarak serbest bir ticaretten yana olmak durumundadır.

yerli işgücünün sömürüsü sayesinde sağlanan bir yerli sermaye birikimi temelinde görece özerk bir konum kazanmıştır; ancak bu özerklik (uluslararası konjonktürde beliren kopukluk anları hariç) belli bir sınır dahilinde bir pazarlık imkanına sahip olmanın ötesinde bir anlam taşımamaktadır. Dolayısıyla bu burjuvazi bazı yabancı malların ithaline karşı çıkarken (komprador burjuvaziye oranla) «anti-emperyalist» bir kılığa bürünebiliyorsa da, aynı malları kendisi üretmek için emperyalizmle çok daha yoğun ve kalıcı bir bağımlılık ilişkisini (teknoloji vb. aracılığıyla) temsil etmektedir.

EK: 2

1961-71 ARASINDA SANAYİLEŞME VE SANAYİ BURJUVAZİSİNİN ÖN PLANA GEÇİŞİ

Türkiye'de yapılan kaba emperyalizm tahlilleri dönüp dolaşıp bir noktaya varmaktadır; emperyalizm tek tek ülkelerin kapitalizme doğru «doğal» evrim süreçlerine müdahale eden ve bu ülkelerin kapitalizme varışını engelleyen, dışsal (az gelişmiş ülkeler açısından) bir olgudur. Bu Stalinist dogmatizmin ve şematizmin Marksizmde açtığı derin yaraların en çarpıcı ifadelerinden biridir. Çünkü böylece emperyalizm tek tek ülkelerin gelişmesini, kalkınmasını ya da sanayileşmesini engelleyen bir talihsizlik olarak tanımlanınca, sosyalizm de tek tek ülkelerin bu yabancı esaret bağlarından kopartılarak kalkınmasına indirgenebilmektedir. Bu yaklaşım iki açıdan hatalıdır: birincisi, emperyalizmin, kapitalist üretim ilişkilerinin dünya ölçeğinde evriminin ve bu üretim ilişkileriyle pre-kapitalist ilişkilerin karşılıklı etkileşim içinde bütünleşmesinin bir ifadesi olduğunun gözden kaçırılması bakımından, genel emperyalizm anlayışı açısından hatalıdır (burada buna girmeyeceğiz).

İkincisi, emperyalizmin özellikle 2. Savaş sonrasındaki evrimini açıklamada tamamen yetersiz kalması bakımından hatalıdır (bu evrimin özelliklerini kaba hatlarıyla Ek. l'de açmıştık).

Gerçekten, bu hatalı bakış açısıyla Türkiye'de yıllar boyu emperyalizmin sanayileşmeyi engellediği, dünya çapında kapitalizmin her gün biraz daha çöktüğü vs. tekrarlanıp durulmuştur. Kapitalizmin söylenenlerin aksine hatırı sayılır bir gelişme gösterdiği gözden kaçırılmıştır. Türkiye'de 50'lerden sonra başlayıp 60'larda özellikle hızlanan «bağımlı sanayileşme» olgusu açıklanamamıştır. Dahası bugün kendini gösteren ciddi bunalım karşısında tekrar edilen aynı nakarat (bu kez biraz daha anlamlı da olsa) kafa karışıklığını arttırıcı bir işlev görmekten öteye gitmemektedir; çünkü farklı olguların aynı ve kalıplaşmış terimlerle açıklanmasının başka bir sonuç doğurduğuna henüz rastlanmamıştır. Bu noktaya değindikten sonra, Türkiye'nin emperyalizmin bu yeni evresinde, 60 sonrası dönemde, nasıl ge-

liştiğini açalım. Bu, aynı zamanda bugün herkes tarafından hissedilmekle birlikte bütünsel olarak açıklanamayan bunalımın kavranılmasında anahtar rolü oynayacaktır.

DP'nin Mirası

60-71 arasında Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi bir kaç açıdan ele alınmalıdır. İlk elde vurgulanması gereken 60 sonrası «sanayileşme hamlesi»nin hemen hemen tümüyle DP döneminde oluşturulan alt yapı üzerinde yükselmesidir. Bu, birinci ve ikinci «Beş Yıllık Kalkınma Plan»larında görülebilir. Bu dönemde oluşturulan temel alt yapılar, ticari birikim, iş gücü potansiyeli ve pazar, 60 sonrası gelişmenin sıçrama tahtası olmuştur.

Ancak 60 sonrası gelişmeyle DP dönemi arasındaki bağlantı yalnızca bu kadar değildir. Hatta bundan daha önemlisi, 60 sonrası sanayileşmenin temel yönelişlerinin aslında 50'li yılların ikinci yarısında giderek netleşen bir biçimde belirmiş olmasıdır. Sânayi yatırımlarının ve sanayileşmenin 60 sonrasına özgü bir olay olduğunu sanmak hatalı olur. Her ne kadar DP dönemine damgasını vuran özellik bu değilse de, rakkamlarla da görülebileceği gibi, hem yatırımların yöneldiği alanlar bakımından hem de bu alanlara yönelen sermayenin artış eğilimi açısından 60 sonrası dönemin tohumları 50'li yıllarda filizlenmiştir.

55'ten sonra tüketim malları yatırımlarında bir azalma görülürken yatırım ve ara malları yatırımlarında -inişli çıkışlı bir seyir içinde de olsa- belirgin bir artış olmuştur. (1)

Esas olarak DP döneminde sanayi yatırımlarının gelişmesini şu şekilde yorumlamak gerekir; birincisi dayanıklı tüketim mallarına yönelik bir eğilimin varlığı; İkincisi bu eğilimin kökeninin dış ödemeler dengesindeki açık, ve ithalat güçlükleri gibi nedenlerde yattığı ve bundan ötürü iç tüketime bağlı ve ithal ikamesine yönelik bir nitelik taşıdığı; üçüncüsü, aşırı fiyat artışlarının genel olarak yatırımları olumsuz yönde etkilemesine karşılık, bu kesimlerdeki yatırımların görece az etkilendiği görülmektedir. Bu etkenlere bağlı olarak da kamu yatırımları bazı temel stratejik malların (kağıt, kimya, metalürji vb.) üretiminde önemini korumakla birlikte bunların dışında kalan sektörlerde ağırlığını kaybettiği, hatta hemen he-

men bu sektörleri özel teşebbüse terk ettiği görülmektedir.
İşte bu dört nokta aynı zamanda 60-71 arasındaki dönemde de temel özellikler olarak varlıklarını sürdüreceklerdir. Bu çerçeve içinde iki dönem arasında bir karşıtlık değil uyum içinde bir geçiş söz konusudur.
O halde 60 sonrası dönemin bir önceki dönemden ayırdedici özelliği nedir? Temel farklılık, sanayileşme sürecinin evrimi açısından değil, ama bu sürecin sonuçlarından kaynaklanmaktadır; hakim sınıflar bloku içinde ticaret burjuvazisinin ve büyük toprak sahiplerinin ağırlıklı rolünün sanayi burjuvazisi lehine değişmesidir. Bu değişme Türkiye ekonomisinin yukarıda sergilediğimiz eğilimleri doğrultusunda ve emperyalist kuruluşların önerileri ışığında. 27 Mayıs'tan sonra getirilen «Planlı Ekonomi» uygulamasının yönlendirici etkisiyle sağlanmıştır.

60-71 Arasında Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi

Bilindiği gibi DP döneminde sanayileşmede belirli bir gelişme olmuşsa da bu, devlet politikası olarak sağlanan bir desteğin sonucu olmuştur. Hatta destek konusunda tam tersi bir durum olmuştur. Bu dönemde krediler esas olarak tarıma kentlere yönelenler de ticaret kesimine gitmekteydi; sanayi hemen hemen kredi imkanlarından hiç yararlanamamaktaydı. (*) Bunun nedeni açıktır; hakim sınıflar blokunda ticaret burjuvazisi ve büyük toprak sahiplerinin ağırlıkta olduğu dengenin bir ifadesidir bu. Oysa planlı döneme geçişle birlikte «Türkiye'nin uzun süreli gelişmesi daha çok sanayileşme yönünde olacaktır» (bkz. I. BYKP) yani, sanayi burjuvazisi «anayasal bir kurum» olarak getirilen planlama sayesinde ön plana geçirilecektir. (2)
Dikkati çekmek gereken bir diğer nokta da yatırımların yöneldiği alanlardır. DP'nin son dönemlerinde bir ithal ikamesi

(*) 1950'de Merkez Bankası dışındaki kredilerin % 52'si ticaret sektörüne giderken, sanayi sektörü bu kredilerden hiç yararlanamamıştır: 1955'te bu oranlar aynı sırayla %46. 8 ve %2. 7 olmuştur (tarım sektörünün payındaki azalmanın görece büyük kısmı inşaat sektörünce gitmiştir).

eğiliminin kendini gösterdiği, ara mallara yönelik yatırımlarının da bu eğilime kendini uyarladığını görmüştük. Planlı dönemle birlikte söz konusu olan, bu eğilimin devam etmesidir. Şöyle ki. ara mallarında ithal ikamesi esas olarak kamu yatırımlarıyla sağlanırken, özel sektör de özellikle tüketim malları alanında ithal ikamesi işlevini üstlenmiştir. Bunlara parelel olarak gümrük politikaları ve ithal yasakları aracılığıyla söz konusu alandaki gelişim devletçe desteklenmiş ve korunmuştur. Sonuç: dayanıklı tüketim malları, otomotiv sanayii, ve diğer tüketim alanlarında ve bunlara girdi sağlayan bazı alanlarda hatırı sayılır bir gelişme bu döneme damgasını vurmuştur. özellikle nihai ürünler açısından, iç talep hemen hemen yüzde yüze yakın bir oranda karşılanabilecek düzeye ulaşılmıştır.

Bu dönemde kamu sektörünün söz konusu süreç içindeki rolü ve burjuvazinin buna karşı tavrı da göz önünde bulundurulmalıdır. «Kamu sektörü», savaş öncesinde zorunlu sanayileşmenin ilk adımlarını atmıştı; DP döneminde ağırlığı alt yapılara yöneltmişse de ekonomideki ağırlığını korumuştu; planlı dönemle birlikte ise «kamu yatırımları» bazı büyük yatırımlar (Ereğli Demir Çelik, İskenderun, vb.) nedeniyle önemini korumuşsa da bir önceki döneme kıyasla sanayide kamu yatırımlarının payı görece az olmuştur. Buna karşılık «kamu sektörü» planlı dönemde belirlenmiş bir işlev kazanmıştır: bu da genel işlevine uygun olarak alt yapı vb. hizmeti üretiminin yanısıra bir yandan özel sektöre ucuz girdi sağlama diğer yandan da işgücünün değerini düşük tutmaya yönelik (*) tüketim malları sağlama (Sümerbank) işlevini yüklenmiş olmasıdır. Buna karşılık, planda «kamu sektörünün» öngörülen payı gerek emperyalist gerekse de yerli sermaye tarafından ve ekonominin işleyişi içerisinde törpülenmiştir.

(*) Bilindiği gibi özellikle Sümerbank ucuz ve düşük kaliteli giyim eşyası üreten bir kuruluştur. Bu işletmenin sağladığı ürünler ya işverenler tarafından ayni olarak işçilere verilecek ücretlerin bir parçasını oluşturmaktadır (ki buna memurları da dahil etmek gerekir) ya da düşük gelirli işçilerin ve memurların piyasadan bu tüketim ihtiyaçlarını Sümerbank ürünleri ile karşılamaları söz konusu olmaktadır. Her iki halde de işgücünün yeniden-üretiminin, dolayısıyla değerinin bir parçasını oluşturan bu mallar aynı zamanda bu değerin düşük düzeyde tutulmasında önemli bir rol oynamaktadırlar.

Bu bakımdan planlı dönemin ilk 10 yılı içinde, «kamu sektörünün» tamamlayıcı bir işlev gördüğü ve burjuvazinin de buna karşı olumsuz bir tavır göstermediği vurgulanmalıdır.

Ne var ki tarımdaki çözülmenin (gerek makinalaşma, gerekse de tarımsal nüfus artışına ters orantılı bir biçimde tarım üretimindeki düşüş) sanayideki gelişmeye uyumlu bir seyir izlemeyişi, yani tarımdaki çözülmenin daha hızlı oluşu, «hizmet sektöründe» bir genişlemeye yol açmıştır (*). Bu olgu, hiç değilse kısmen «kamu sektöründe» çalışanlar açısından bir «şişme»ye tekâbül etmektedir: kaldı ki bu şişme olgusunun gerek geleneksel (bürokratik gelenek) gerekse de partilerin seçim yatırımlarına ilişkin ek nedenleri de vardır. Böylece «kamu sektöründe» maliyetlerin giderek artması, ve kamu işletmelerinin rasyonel çalışmadan uzaklaşması sözkonusu olmuş, buna bağlı olarak da burjuvazinin tepkileri 60'11 yılların sonlarına doğru yoğunlaşmaya başlamıştır. Ancak bu tepkiler kamu işletmelerinin irrasyonelliği, bürokrasi vb. noktalarında toplanmakta ve düzeltici önerileri içermekteydi; burjuvazinin bu işletmelerin kendilerine devri ya da ortak işletilmesi yolunda talepler ileri sürmesi ise daha sonraların, bugünlerin olgusudur.

Türkiye'de sanayinin yukarıda sergilenen yönelişi, tarımdaki yönelişi de büyük ölçüde belirlemiştir. Söz konusu olan, sadece tarımsal üretimde öngörülen görece düşük artış ve hatta bunun daha da düşük düzeyde gerçekleşmesi değildir: Bunun yanısıra tarımsal üretimin yöneldiği alanların da değişmesidir. Bir yandan planlarda getirilen sınırlamalar, diğer yandan da sanayileşmenin karakteri tarımsal üretim üzerinde farklı etkiler yaratmıştır (tabii bunlar sanayii etkileyen sonuçlar da doğurmuştur).

Sanayileşmenin başlıca dayanağını tarımsal ürün ihracı oluşturmaktaydı. Gerçekten de 1971'e gelindiğinde bile geçmişe oranla oldukça düştüğü görülebilen tarımsal ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı hala % 72. 6 gibi yüksek bir düzeyde bulunmaktaydı (bu oran 1950'de % 93, 1960'da ise % 85. 3'tü). Bu rakkam sanayileşmenin zorunlu ithalat kalemlerini karşılayan başlıca kaynağın tarım ürünleri ihracı oldu-

(*) I. BYKP'nda bu kesim için öngörülen % 5. 6'lık hedef % 7. 6 olarak, 2. BYKP'nda % 6'lık hedef % 6. 8 olarak gerçekleşmiştir.

ğunu kanıtlamaktadır (çünkü biraz sonra göreceğimiz gibi yabancı sermaye yatırımları çok düşük düzeydedir).

Ancak, bu denli bağımlı olmasına karşılık, sanayileşmeyi hedef alan planlarda tarım sektörüne ilişkin oldukça çelişkili bir yol izlenmiştir.

İlk elde üzerinde durulması gereken nokta, Türkiye'nin tarım kesiminde verimliliğin her zaman oldukça düşük bir düzeyde bulunmasıdır. Üstelik 1960'lardan itibaren ekilebilir topraklardaki genişleme son sınırlarına ulaşmış bulunmaktadır (*). Bu olguların da etkisiyle genel olarak tarımsal üretim artışının planlarda öngörülen zaten düşük düzeyin dahi altında gerçekleşmesi göz önüne alınırsa bir döviz yutucusu haline gelen sanayi karşısında yegane ihracat kalemini oluşturan tarımsal ürünlerin üretiminin, sanayinin bu gelişmesiyle nasıl uyumsuzluk içinde olduğu açık bir biçimde görülebilir. Bu bugünlerde kendini şiddetli bir biçimde hissettiren bunalımın temel öğelerinden birini oluşturacak önemli bir olgudur.

Kaldı ki tarımla ilgili sorun bu kadarla sınırlı değildir. Tarımın sanayinin iç tüketime yönelik amacına uyarlanış tarzı da çelişik sonuçlar doğurmuştur. Tarımın esas olarak sanayinin ihtiyaç duyulduğu dövizleri karşılama amacına yöneltilmesi, tarımsal üretimi de daha ziyade ihraç malı olan ve iç tüketime yönelik olmayan (pamuk, tütün, fındık vb.) ürünlere doğru yöneltmiştir (bu ürünlerin toplam ihracat içindeki payı % 53. 6'dır). Nitekim ihracat konusu olan bu ürünlerin üretimi hep planlarda öngörülenin üzerinde gerçekleşmiş, iç tüketime yönelen tarımsal ürünlerse öngörülenin altında gerçekleşmiştir. (**)

Dolayısıyla 1971'e kadar toplam tarım üretiminde görülen cılız artış gıda maddeleri üretiminde görece az bir artışı içermiştir.

Bu dönemdeki nüfus artışı göz önünde tutulduğunda plan-

(*). 1946-1956 yılları arasında % 71. 5 oranında bir artış görülürken, bunu izleyen yıllarda % 4. 8 gibi çok düşük bir artış olmuş 2. BYKP ise hiç bir yeni artış öngörmemiştir.

(**) I. BYKP'da ihraç konusu ürünlerde % 5. 7'lik bir yıllık ortalama büyüme hızı öngörülürken bu,. % 7. 7 olarak gerçekleşmiş, 2. BYKP'da % 5'lik bir hedef benimsenmiştir; tahıllarda ise öngörülen % 2. 8'lik hedef % 1. 8 olarak gerçekleşmiş, 2. BYKP'nda hedef % 4. 5 olarak saptanmıştır;

larda gıda maddelerine ilişkin olarak sezilen kaygıların nedeni anlaşılabilir. Nitekim bu dönemde eskiden tarım ürünü ihracatçısı olan Türkiye tarımsal üretimin başlıca kalemlerini giderek artan oranlarda ithal etmek durumunda kalmıştır. Bütün bunlara dünya pazarında tarım ürünü fiyatlarının eğilimsel olarak düşüşünü, sanayi ürünlerininkinin ise aynı şekilde yükselişini eklediğimizde bu dönem boyunca sanayinin gelişimi ile tarımın gelişimi arasındaki giderek artan çelişki ve planların bu çelişkiyi çözmedeki yetersizliği daha iyi görülebilir; bugünlerde büyük burjuvazinin diline sakız olan «geçmişte yanlış bir ekonomi politikası izlenmiştir» nakaratı kısmen de bunu içeriyor olsa gerekir.

Ancak Türkiye'de 60'lı yılların sonunda kendini gösteren ve bugüne kadar giderek şiddetlenen bunalımın kavranılması için bir olguya daha değinmek gerekir. Söz konusu olan Türkiye'de yabancı sermayenin konumunun diğer bazı azgelişmiş ülkelerden farklılığıdır. Gerçekten de Türkiye'de yabancı sermayenin doğrudan yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı son derece düşüktür. 60-70 yılları arasında toplam yabancı sermaye yatırımları içerisinde özel yatırımların payı %8'dir. Üstelik Türkiye'de özel yabancı sermayenin yöneldiği alanlar da çok belirli alanlardır (esas olarak petrol, kimya ve ilaç bu alanların başında gelir).

Yabancı sermayeye ilişkin olarak 2. BYKP'nin yaklaşımı da ilginçtir. Bu plan «dış yardıma bağımlılığın azaltılması» hedefini gütmektedir. (*) Gerçekten de Türkiye'deki yabancı sermayenin kârlılığı yerli sermayeye oranla yüksek de olsa başka ülkelere kıyasla Türkiye'nin bir «yabancı sermaye cenneti» olmadığı görülmektedir. Bunun nedeni büyük ölçüde emperyalist sermayenin ihtiyaç duyduğu koşulların yalnızca kârlılık oranıyla sınırlı olmamasıdır. Bu da Türkiyenin 60-71 arasında emperyalizmin yeni evresiyle eklemlenişine özgül bir karakter vermektedir.

(*) Nitekim 1967 yılında yatırımlarda yabancı sermayeye ayrılan pay GSMP'nın %2'si iken 1972'de % 1. 7'ye düşmüştür. Yabancı özel yatırımlarla ilgili olarak ise planda bu yatırımların toplam özel yatırımların % 7. 3'ünü oluşturması öngörülürken, (kuşkusuz yukarıdaki sınırlamaların etkisiyle) bu dönemde ancak %3 civarında yabancı özel yatırım gerçekleşmiştir.

Türkiye'de güçlü bürokratik devlet aygıtı ve mevzuatı yabancı sermayeye en davetkar olunduğu zamanlarda bile itici bir rol oynamıştır. Keza sanayileşmenin plana bağlılığı ve bu planlarda orta vadede sınırına ulaşacağı aşikar bir iç pazara yönelik ithalat ikamesi amacını güttüğü göz önüne alındığında yabancı sermayenin bu tür bir sanayileşme perspektifini neden cazip görmediği ve neden daha dolaylı ve sınırlı bir ilişkiyi tercih ettiği anlaşılabilir (bir yandan patent, teknoloji transferi vb. ile diğer yandan da montaj sanayiin temel özelliğine bağlı olarak meta ihracı ilişkileri).

Emperyalist sermayenin Türkiye'deki bu konumu Türkiye ekonomisinin bir bütün olarak emperyalizmin savaş sonrası evresine eklemlenişinin özgül karakterine damgasını vurmaktadır. Bu özgüllüğün kökeni Türk toplumsal formasyonunun tarihsel evriminde aranmalıdır. Türkiyenin hiç bir zaman klasik bir sömürge olmaması, ve buna ek olarak Cumhuriyetin kuruluşundan 2. Savaş'ın sonuna kadar geçen yaklaşık çeyrek asırlık bir dönem boyunca emperyalizmle olan ilişkilerinde bir kopukluk olmuştur. Gerçekten de klasik sömürgecilik aşamasında toplumsal formasyonları hemen hemen bütünüyle emperyalist hiyerarşi ve uluslararası işbölümüne uygun bir alt üst oluş ve dönüşüme uğrayan bugünün bir dizi azgelişmiş ülkesi (Latin Amerika, Afrika ve Uzak Asyanın bazı ülkeleri); ya da 1. Dünya Savaşı sonrasında ön plana çıkan belirli hammaddeler(örneğin petrol) nedeniyle uluslararası işbölümünde belirli bir yer alan bir dizi başka azgelişmiş ülke, emperyalist metropollerle son derece sıkı bağlantılar içine girmişlerdir.

Oysa Türkiye, hem bir sömürge statüsüyle emperyalizme bağlanmamış hem de önemli bir stratejik hammadde üreticisi durumunda olmamıştır; emperyalizmle bütünleşmesi daha çok jeo-politik konumunun ağırlıklı belirleyiciliği ile olmuştur. Bu nedenledir ki 60-71 yılları arasında Türkiye'de görülen sanayileşme olgusu, emperyalizmin 2. Dünya Savaş sonrası yönelimine paralel bir görünüm arzediyorsa da farklılıklar arzetmektedir. Çünkü emperyalizmin yeni evresinde azgelişmiş bazı ülkelerde belirgin bir «sanayileşme» görülmüşse de, bu evrenin özelliği *sadece azgelişmiş ülkelerin sanayileşmesi* değildir. Söz konusu olan, sermayenin uluslararasılaşma süreciyle paralel bir biçimde çokuluslu şirketlerin kontrolünde bir sanayileşmedir. Bu nedenle Türkiye'de emperyalist sermayenin doğru-

dan kontrolü dışında gerçekleşen sanayileşme olgusu, kapitalizmin eşitsiz ve bileşik gelişiminin Türkiye toplumsal formasyonunun evrimindeki ifadesi olmakla birlikte, Türkiye 60-71 döneminde çağdaş metropol-çevre ilişkilerinin dışında kalmıştır. Türkiye'nin metropol ülkelerle ilişkisinin, bu yeni evrenin karakterine tam anlamıyla uyumlu bir duruma gelişi, yani emperyalist sermayenin doğrudan kontrolünün artması, Türkiye kapitalizminin esas olarak bugün çekmekte olduğu «sancıların» ardından doğabilecektir. Bugün yerli ve yabancı sermaye çevrelerinde sürmekte olan tartışmaların ve yeni arayışların ardında bu olgu yatmaktadır.

NOTLAR

[1] Örnek verelim; tüketim malları yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı 1950'de %65, 5 iken 1955'te %78, 1960'ta ise %40 olmuştur; aynı yıllarda ara malları yatırımlarının payı %27, %16, %43 şeklinde bir gelişme göstermiştir; keza yatırım malları alanına yapılan yatırımların payı da 1950'de %5 düzeyindeyken 1960'da % 19'a yükselmiştir. Ne var ki, resmi metinlerde yatırım malları, ara malları ve tüketim malları kategorileri oldukça yanıltıcı bir içeriğe sahiptir (örneğin dayanıklı tüketim malları yatırım malı, deri ve basın sanayileri ara malı olarak kabul edilmektedir); bu nedenle söz konusu rakkamları aynı dönemlerde belli malların ithalatının gösterdiği gelişmenin ışığında yorumlamak gerekir. Bu ithalat şu şekilde gelişmiştir; 1953'te inşaat malzemelerinin ithalatının toplam ithalata oranı %16'dan, 1960'ta %7 ye, yine tüketim mallarının payı %19. 8'den %9. 6'ya düşmüşken, makine ve techizat ithali %36'dan %44. 8'e, hammadde ithali %28. 2'den (1957-1960 ortalaması olarak %42. 8'e yükselmiştir.
Bu rakkamların ışığında söz konusu dönemde yatırımların esas olarak dayanıklı tüketim malları alanlarına, ara malı yatırımlarının da bu eğilime bağlı olarak aynı sektöre doğru bir eğilim gösterdiği söylenebilir.

[2] Nitekim kalkınmanın «tarım ve sanayi arasında dengeli bir gelişme esasına» dayalı olacağını belirten I. BYKP bu dengeyi şöyle kurmuştur: 1950-60 döneminde yılda ortalama %5 oranındaki tarım ürünleri artışı, planda %4. 2 olarak öngörülmüştür; yine aynı dönemde sanayi üretimindeki artış %5. 9 iken yeni beş yıl için %12. 6'lık bir artış öngörülmüştür. Nitekim buna uygun olarak tarım kesimine giden kredilerde hızlı bir düşüş görülmüştür (örneğin Merkez Bankasının Tarım Mahsulleri Ofis'ine verdiği krediler 1963'te %27. 5 iken 1966'da %11. 7'ye düşmüştür). Yine buna bağlı olarak sanayide yüksek bir gerçekleşme oranı görülürken (madencilikte %98, imalatta %90. 2), tarımda görece bir düşüklük söz konusu olmuştur %82). Sektörler itibariyle gerçekleşmenin kamu kesiminde öngörülenin altında, özel sektör için ise üstünde olması dikkate değer (kamu yatırımları toplam yatırımların %59'unu oluşturması öngörülürken bu %53 olarak, %41 olarak öngörülen özel yatırımların payı da %47 olarak gerçekleşmiş, 2. Plan ise bu gerçekleşme oranını hedef olarak saptamıştır). 2. Planda da «sanayinin ekonominin yürütücü sektörü olması» görüşü sürdürülmüş, tarım ve sanayi arasında hemen hemen aynı «dengeli gelişim» esası korunmuştur. Hedefler açısından baktığımızda tarımda %4. 1, sanayide ise %12'lik bir artış öngörülmesi bunun göstergesidir.